Проект

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року:

«Розвиток та єдність, орієнтовані на людину»

2019

ВСТУП

Стаття 3 Конституції України встановлює «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.» Саме тому будь-яка державна політика в Україні має спрямовуватись на людину, на задоволення її інтересів, створення умов для її повноцінного розвитку, безпечного та комфортного середовища для проживання.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027(ДСРР2027) року розроблена у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у державній політиці.

Метою державної регіональної політики, яка покладається в основу Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року є – підвищення рівня життя населення, незалежно від місця проживання людини в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні - розвиток та єдність орієнтовані на людину.

Необхідність підготовки Стратегії викликана завершенням строку реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, а також наявністю нових викликів, які постали перед Україною впродовж останніх семи років і які суттєво впливають на ситуацію в регіонах, а відтак і на якість життя українців у містах та селах.

Війна, яка продовжується на Донбасі, втрата української юрисдикції над Автономною республікою Крим, містом Севастополем, значної частини Донецької та Луганської областей, фактичне припинення транзиту через україно-російський кордон, втрата традиційних ринків, поява значних територій в зоні розмежування на Донбасі із ризиками ведення господарської діяльності, значна кількість вимушено переміщених осіб – всі ці проблеми суттєво впливають не тільки на регіони, які безпосередньо межують із зоною розмежування чи з РФ, вони зачіпають весь внутрішній український ринок і торкаються кожного українця.

До цього додаються проблеми погіршання демографічної ситуації в більшості українських регіонів та в Україні в цілому, відтоку робочої сили за межі держави, що ще більше обмежує можливості для економічного зростання окремих громад і цілих регіонів.

Впродовж дії Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року(ДСРР2020) в Україні було створено юридичну основу для стратегічного планування та фінансування регіонального розвитку, а децентралізація, яка успішно реалізовується з 2015 року створила нові можливості для розвитку майже тисячі нових об‘єднаних територіальних громад та територіальних громад міст обласного значення, області отримали нові податкові надходження, а система бюджетного вирівнювання створила кращу мотивацію для органів місцевого самоврядування територіальних громад та регіонів у стимулюванні місцевого та регіонального розвитку.

Попри це, ще не відбулось реальної конвертації нових можливостей для розвитку громад та регіонів у кращу якість життя людини не залежно від місця її проживання чи перебування, так само не є відчутних змін у стабілізації відносин між різними українськими регіонами, у зменшенні міжрегіональної та внутрішньо регіональної асиметрії у розвитку, у якості життя людини.

Бюджетна децентралізація, яка привела до суттєвого перерозподілу бюджетних ресурсів та користь місцевого самоврядування на даному етапі себе вичерпала і тепер на перший план виходить завдання економічного зростання, збільшення валового регіонального продукту, покращення зайнятості населення, створення умов для повернення на батьківщину трудових мігрантів. Саме це може дати досить швидке та ста більше зростання якості життя людини не залежно де вона народилась, де проживає зараз і де буде мешкати у майбутньому.

Ця стратегія підготовлена на основі детального аналізу викликів, тенденцій розвитку за останні роки, виявлення проблем, що перешкоджають розвитку, ідентифікації територій, які потребують особливої опіки з боку держави та застосування до стимулювання їхнього розвитку окремих інструментів та стимулів та визначення стратегічних та оперативних цілей, реалізація яких дозволить досягнути поставленої мети - підвищення якості життя кожного українця.

Стратегія враховує кращий європейський досвід та підходи до регіонального розвитку, що запроваджені у провідних європейських країнах спів мірних з Україною.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2027 року є головним планувальним документом для просторової реалізації секторальних стратегій розвитку, координації різних державних політик, досягнення кращого ефекту використання державних ресурсів в територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави та збереження ресурсів для прийдешніх поколінь українців.

Міністерство розвитку громад та територій

РОЗДІЛ І. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У 2014-2015 роках Україна стикнулася з безпрецедентними масштабними проблемами, що кардинально змінили соціально-економічну та політичну ситуацію в країні. Анексія АР Крим, збройна агресія Російської Федерації проти України створили значні довготривалі загрози розвитку, зокрема, у вигляді втрат виробничих об'єктів, руйнування інфраструктури, погіршення матеріального становища громадян.

Всі ці проблеми, а також пов'язані із ними дефіцит енергоресурсів та сировини, логістичні проблеми і зупинка роботи ключових промислових підприємств на сході країни, у поєднанні накопиченими внутрішніми структурними проблемами розвитку (значна залежність від торгівельних зв'язків із однією країною) й погіршенням зовнішньоекономічної кон'юнктури спричинили розгортання економічної кризи, яка характеризувалась втратою частини потенціалу розвитку:

- скорочення обсягів ВВП у 2014 році становило 6,6%, а у 2015 році – ще 9,8%, в тому числі виробництва промислової продукції – 10,1% та 13% відповідно. За оцінками Мінекономрозвитку негативний внесок Донецької та Луганської областей за 2014 рік у промислове виробництво становив "мінус" 7,6 в.п., за 2015 рік "мінус" 7,8 в.п.;
- національна валюта девальвувала упродовж 2014-2015 років у 3 рази, а піку темпів зростання споживчих цін було досягнуто у квітні 2015 року – 60,9% (у розрахунку до квітня 2014 року). В цілому зростання споживчих цін у 2014 році становило 24,9% (у розрахунку до грудня попереднього року), у 2015 році – 43,3%;
- відбувалися процеси скорочення інвестицій й погіршення стану платіжного балансу;
- вартісні обсяги експорту товарів та послуг у 2014 році порівняно з попереднім роком зменшилися на 19,9% (за даними Національного банку), у 2015 році – на 26,9%;
- .

Криза 2014-15 років виявила притаманну економіці України нестабільність. Зростання доходів у десятиріччі, що передувало кризі, великою мірою підтримувалося сприятливими цінами на експортні товарні групи (зокрема, на сталь і продукцію хімічної промисловості), а не зростанням продуктивності й конкурентоспроможності1. Непослідовність у реалізації структурних реформ і політична нестабільність, що часто виникала, затримали економіку у перехідному періоді та занадто відкрили її зовнішнім шокам.

Втім, починаючи з 2016 року завдяки обраному курсу на європейську інтеграцію та реформування економіки вже три роки поспіль Україна демонструє економічне зростання в умовах постійних нових викликів з боку Російської Федерації.

Водночас, позитивні тенденції макроекономічного зростання останніх 3-х років мають нестійкий характер, що зумовлено як існуванням системних внутрішніх викликів довгострокового характеру, так і чинниками, пов'язаними із зовнішньою агресією, зокрема:

- втрата людського капіталу;
- низька економічна продуктивність;
- низька інвестиційна привабливість;

[1] (OECD, 2014b)

- збереження значних перешкод для здійснення підприємницької та інвестиційної діяльності;
- низький рівень захисту прав інтелектуальної власності;
- низький рівень цифровізації процесів;
- незавершеність процесу децентралізації, секторальних реформ та реформування адміністративно-територіального устрою;
- неефективна судова система та низький рівень довіри до влади.

Зазначені виклики формувалися на тлі глобальних мегатрендів, які формують суспільства та світову економіку в найближчі роки, а саме: глобалізація, ціфровізація, демографічні та кліматичні зміни, дефіцит ресурсів, урбанізація.

Шоки останніх років в політиці та економіці країни мали різний вплив на регіони, а отже вимагають формування адекватної регіональної політики здатної реагувати на зовнішні та внутрішні виклики з метою підтримки регіонів для адаптації до нових умов та стимулювання конкурентних переваг розвитку.

У багатьох регіонах України виникають проблеми з адаптацією до сучасних тенденцій розвитку, пов'язаних з зниженням конкурентоспроможністю на тлі глобалізації та негативних демографічних процесів. Це має наслідком посилення міжрегіональних та внутрішньорегіональних дипропорцій, все більшої концентрації економічної активності в м.Києві та прилеглих територіях, збільшення внутрішньої та зовнішньої міграції, знелюднення сільських територій Тому у наступному плановому періоді, піклуючись про зменшення нерівності та підтримку внутрішньої згуртованості в соціальному, економічному та територіальному вимірах в рамках державної регіональної політики продовжуватиметься реалізація принципів закладених в Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року з урахуванням сучасних тенденцій з фокусом на необхідність підтримки розвитку всіх територій на основі використання їх конкурентних переваг та створення умов для гідної праці та надання якісних послуг населення не залежно від місця проживання.

Набір викликів, представлених нижче, був підготовлений на основі аналізів, досліджень та оцінки ситуації соціально-економічного розвитку країни. Він ґрунтується насамперед на статистичних даних та адміністративних даних, показниках обстежень та досліджень неурядових організацій. Аналіз проводився 1) за секторальними політиками в регіональному розрізі та 2) за окремими територіями (регіон, макро- та мікрорегіони) стосовно факторів їх розвитку та має важливе значення для конкурентоспроможності та для зміцнення згуртованості регіональному, субрегіональному та локальному рівнях. При визначенні проблем регіональної політики також було враховано виклики національного розвитку.

Відповідь на окремі виклики залежатиме від їх масштабу, значення для країни, регіонів та громад та потребуватиме правильно підібраного втручання регіональної політики та скоординованого втручання галузевих політик з сфокусованим територіальним спрямуванням.

На цій основі було визначено сім викликів розвитку країни, що потребують вирішення в тому числі в рамках державної регіональної політики на новий плановий період:

1. Поглиблення демографічної кризи
2. Війна на сході України та тимчасова окупація частини території України
3. Погіршення людського капіталу
4. Непродуктивна економіка
5. Невідповідність інфраструктури сучасним потребам людини та економіки
6. Слабкість публічних інституцій
7. Поглиблення територіальних диспропорцій, прискорення деградації проблемних територій
8. Зміна клімату та погіршення екологічної ситуації

Виклик 1. Поглиблення демографічної кризи

Україна швидкими темпами наближається до демографічної кризи за рахунок старіння населення і низького рівня народжуваності.

За роки незалежності України населення держави скоротилося на понад 9 млн осіб. Чисельність наявного населення у 2018 році порівняно з періодом, що передував анексії Криму та збройному конфлікту на території Донецької та Луганської областей (станом на 01.01.2015) зменшилась на 776,1 тис. осіб, у тому числі міського – на 416,4 тис. осіб (на 1,4%), сільського – на 359,7 тис. осіб (на 2,7%). За цей період лише у Київській області та м. Києві зафіксовано збільшення чисельності наявного населення.
Природний рух населення в 2019 році характеризувався суттєвим перевищенням числа померлих над живонародженими. Основним чинником, що обумовлює скорочення чисельності населення України, є низькі темпи його відтворення, які характеризуються тенденціями зростання депопуляції (смертність перевищує народжуваність), що не забезпечує навіть простого заміщення поколінь.

Упродовж 2018 року в Україні народилося 337,8 тис. дітей, з них 174,4 тис. хлопчиків і 163,4 тис. дівчаток. Рівень народжуваності становив 8,7 живонароджених на 1000 наявного населення. У розрізі регіонів найвищі загальні коефіцієнти народжуваності мають м. Київ (11,8), Рівненська (11,5) та Закарпатська (11,0) області, а найнижчі – Сумська (6,5) та Чернігівська (6,8) області.

Кількість померлих в 2018 році в Україні становила 587,7 тис. осіб, або 14,8 особи на 1000 наявного населення. У сільській місцевості померлих жінок більше за чоловіків (115,8 тис. осіб проти 108,2 тис. осіб), тоді як у міській поселеннях – навпаки (померлих чоловіків 182,04 тис. осіб проти 181,4 тис. осіб жіночої статі)

Серед регіонів найнижчі загальні коефіцієнти смертності мають м. Київ (11,0), Закарпатська (12,2) та Чернівецька (12,4) області, а найвищі – Чернігівська (19,1) та Полтавська (16,8) області.

Аналіз статистичних даних свідчить, що рівень народжуваності неухильно знижується, незважаючи на тенденцію зменшення смертності немовлят до року. При цьому починаючи з 2008 року зменшується рівень смертності, але рівень народжуваності не в змозі його покрити, тому спостерігається збільшення рівня природного убутку населення. Серед головних причин процесу депопуляції – старіння населення та зниження народжуваності. До цього призводить одночасне скорочення чисельності населення та зміна його складу і структури. Для того, щоб чисельність населення не скорочувалась за рахунок природного чинника, треба, щоб у 10 жінок було 22-23 дитини. В Україні на 10 жінок народжується 15 дітей.

Склад населення України характеризується суттєвою гендерною диспропорцією. Чисельна перевага жінок над чоловіками у складі населення України спостерігається з 36 років і з віком збільшується.

Чисельність чоловіків на 1 січня 2019 року становила 19455,3 тис. осіб (46,3%), а жінок – 22528,3 тис. осіб (53,7%), і зменшилась порівняно з 01.01.2015 відповідно на 1,8% та 1,9%. Найбільша частка жінок у Донецькій (54,6%), Чернігівській (54,5%), Запорізькій і Дніпропетровській (54,3%), а найменша – у Закарпатській (51,9%), Рівненській (52,5%), Львівській (52,6%) та Івано-Франківській (52,7%) областях.

Розподіл постійного населення за статтю та віком на 1 січня 2018 року

Вікова структура населення України має регресивний тип демографічної структури, для якої характерна висока частка людей старшого віку, та низька частка дітей. На 1 січня 2019 року чисельність осіб у віці 0–15 років становила 16,3% загальної чисельності постійного населення, у віці 60 років і старше – 23,4%, у віці 16–59 років – 60,2%.

Для вікової категорії старше 45 років має місце суттєве переважання жінок над чоловіками у складі населення, в окремих сільських районах з низькою щільністю населення кількість жінок у цій віковій категорії має вдвічі перевищує кількість чоловіків.

Тенденції старіння населення найбільш характерні для Луганської, Донецької, Чернігівської, Черкаської, Сумської, Запорізької, Кіровоградської областей. Відповідно в зазначених регіонах низькою є частка дітей до 17 років в структурі населення. Найменше дітей в Донецькій, Луганській, Сумській та Чернігівській областях.

Вікова структура визначає демографічне навантаження: станом на 1 січня 2019 року на 1000 осіб у віці 16–59 років припадало 271 осіб у віці 0–15 років та 389 осіб у віці

60 років і старше. У сільській місцевості відповідні показники значно вищі (303 і 402 осіб), ніж у міських поселеннях (258 і 383 осіб). У порівнянні з 2014 роком загальний коефіцієнт демографічного навантаження на 1000 осіб у віці 16–59 років у цілому по Україні зріс з 607 до 660 осіб.

Зважаючи на викладене, густота населення України також стрімко знижувалася і у 2017 році була найнижчою за всі роки незалежності, оскільки зменшилася із 86,1 осіб та 1 км. кв. у 1990 році до 70,2 осіб на км. кв. у 2017 році.

За період 2010-208 роки найбільшими темпами зменшувалась щільність населення в Чернігівській (-8,3 %), Сумській (- 6,8 %), Кіровоградській (- 6,2%) та Черкаській (- 6,0 %) областях. Збільшення щільності населення відбулось лише в Рівненській, Закарпатській, Київській областях та місті Києві.

В результаті стрімкого падіння щільність населення в Чернігівській області є найменшою в країні та в 2,2 рази (32 особи на 1 кв.км) менша за середньоукраїнську. Регіонами з найнижчою щільністю населення є також Херсонська, Кіровоградська, Житомирська. Сумська, Полтавська та Миколаївська області.

Таким чином, регіонами демографічної кризи відповідно до тенденцій останніх років є Чернігівська та Сумська області, а також Донецька та Луганська області, на

демографічну ситуацію яких значним чином вплинула окупація частини території та веденні військових дій.

Серед головних причин демографічної кризи крім старіння населення та зниження народжуваності є міграція з України. Україна помітно поступається більшості європейських країн за рівнем та якістю життя населення, і саме це спонукає до переїзду частину активних і амбітних осіб, які вбачають у міграції надійний спосіб поліпшення свого життя. Мігранти прагнуть не тільки вищих заробітків (хоча цей чинник є найважливішим), а і спокійного, стабільного життя у місцях, де безпечне середовище, доступна якісна медицина, гарні дороги і транспорт, чисті вулиці й подвір'я.

Можливості міжнародної мобільності українців значно розширилися завдяки безвізовому режимові з ЄС, який зробив закордонні подорожі простішими й дешевшими, полегшив пошук місця праці чи навчання за кордоном, а отже, міграції. Так, серед трудових мігрантів, які прибували до Польщі на цій підставі, більшість (у 2017р. 94%) становили громадяни України.

Чисельність українських студентів за кордоном стрімко зростає – з 5,2 тис. у 1999/2000 н. р. до 66,7 тис. у 2015/2016 н.р. Обумовлено це, зокрема, й політикою країн-сусідів (переважно Польщі) щодо залучення української молоді для підтримки власної системи освіти. Значна частина молоді виїжджає з України на навчання за кордон з метою отримання доступу до ринку праці країн ЄС.

Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук прогнозує скорочення чисельності населення України з 42,2 млн до 39,5 млн до 2031 року як за рахунок трудової міграції, так і перевищення смертності над народжуваністю. До 2030 року вісім регіонів втратять більш ніж 10% населення (у порівнянні з 2015 роком). При цьому найбільше скорочення чисельності населення очікується у Луганській та Кіровоградській областях (близько 17%).

Демографічна криза в перспективі матиме наслідки та негативний вплив на економічну сферу, через зниження обсягу внутрішнього ринку та чисельності робочої сили. Несприятливі демографічні зміни призводять до трансформацій на ринку праці, змін у структурі економіки. Ефектом старіння будуть далекосяжні потреби в галузі охорони здоров'я та соціального обслуговування - включаючи збільшення частки витрат у ці галузі. Зі зменшенням кількості дітей сектор освіти також потребуватиме трансформації. Відтік молодих, добре освічених людей до великих міських агломерацій або за межами країни вже спричинює ефект вилучення ресурсів людського капіталу та втрати інтелектуального потенціалу деякими регіонами, що призводить до зменшення їхніх можливостей розвитку.

Завдання для регіональної політики: (тут слід виписати більш конкретно, як приклад виділено жовтим

Завдання регіональної політики полягає у зменшенні несприятливих наслідків демографічних процесів, таких як старіння населення, низький рівень народжуваності, негативні тенденції, зумовлені внутрішньою та зовнішньою міграцією. Для цього мають застосовуватись заходи, що спрямовуються на зменшення смертності серед осіб чоловічої статі старше 45 річного віку, особливо від гострих серцево-судинних захворювань, ранньої діагностики новоутворень, впровадження здорового способу життя, …

Старіння населення, зростання демографічного навантаження , особливо в територіях із низькою щільністю населення веде до зростання витрат на створення нової інфраструктури для людей похилого віку, розширення слабо навантаженої мережі закладів охорони здоров’я.

Усі регіони в більшій чи меншій мірі стикаються з демографічними викликами, але ситуація в них різна. Тому у здійсненні регіональній політиці слід застосовувати відповідні дії, які зменшать негативні наслідки демографічних процесів.

Зміни структури населення впливають на попит на різні види послуг, включаючи транспортну та медичну інфраструктуру, і, як наслідок, впливають на місцеві ринки праці. Боротьба з неконтрольованою урбанізацією також є викликом для регіональної політики - це якесь не те, що потрібно. У нас нема такого тренду, але може з»явитись від ринку землі. Демографічні зміни впливають на структуру економіки, включаючи ефект «вимивання» ресурсів людського капіталу, зазначений вище.

Тому програмування та реалізація регіональної політики та секторальних політик повинні враховувати вплив демографічних процесів на рішення щодо запланованих заходів щодо організації надання послуг, зокрема з використанням можливостей місцевого самоврядування, включаючи здійснення інвестицій (демографічно усвідомлений розвиток).

Уміле використання потенціалу, пов'язаного зі збільшенням кількості людей у похилому віці, дозволить усунути деякі несприятливі наслідки прогресуючих демографічних змін.

Виклик 2. Війна на сході України та тимчасова окупація частини території України

Системна криза 2013-2014 рр., посилена й подовжена розв’язаною РФ «гібридною війною», окупацією Криму та відкритими бойовими діями на Сході України, внесла новий для національної економіки комплекс регіонально локалізованих проблем, серед яких: втрата частини територій з досить потужним економічним потенціалом та частини зовнішніх ринків; фізичне руйнування частини інфраструктури та житла; відплив капіталів та працездатного населення з прилеглих до зони конфлікту територій; загальне посилення підприємницьких та інвестиційних ризиків навіть на віддалених від конфлікту територіях;необхідність переорієнтації економік низки регіонів; значне міграційне навантаження регіонів з боку внутрішньо переміщених осіб.

Внаслідок окупації Російською Федерацією Україна втратила контроль над 7% території, на якій проживало 13% населення України (2 млн. осіб у Криму і близько 4 млн. осіб на окупованих територіях Донбасу) та формувалось 13,7% ВВП (у 2013 році).

Анексія Російською Федерацією території АР Крим у 2014 р. спричинила низку значних структурних зрушень в економіці країни, зокрема, півдня України та справила чималий вплив на економіку України в цілому. З територіальної структури країни де-факто в 2013 році було втрачено 2,0 млн осіб населення (4,3 % населення України, з яких 966,2 тис. осіб - економічно активне населення),. 3,0 % ВВП України. Сумарно, за підрахунками Мінюсту України, сума прямих збитків у вигляді втрат активів, заподіяних анексією, склала (в цінах 2013 р.) 950 млрд грн. Ринкова вартість втраченої для України матеріально-сировинної бази в Криму, за підрахунками Міністерства екології та природних ресурсів України, склала ще 126,8 млрд грн. Таким чином, загальну суму втрат національного багатства України у зв'язку з анексією Криму було оцінено у понад 1 трлн грн. На той час це становило біля 70 % ВВП України.

Збройний конфлікт завдав величезну шкоду економіці та спричинив втрату, в одній Донецькій області, щонайменше 1,6 мільйона робочих місць, головним чином у секторі важкої промисловості (гірська добич, машинобудування та металургія), а також у сфері послуг. У 2016 році промислове виробництво на контрольованих державою територіях Донецької області досягало тільки 47% від його обсягу 2013 року (до збройного конфлікту) і 27% від обсягу 2013 року на контрольованих державою територіях Луганської області.[2]

У 2014–2018 роках від'ємний внесок Луганської та Донецької областей у зростання ВВП країни становив –30.8% та –85.4% відповідно. Згідно інформації Верховного комісара ООН з прав людини, за оцінкою, загальна кількість смертей лічить щонайменше 10 000; і щонайменше 23 455 осіб отримали поранення. Нині, за

[2] Звіт ОЕСР «Утримання темпу децентралізації в Україні», 2018 рік

інформацією Міноборони, в зоні мінного ризику перебувають кілька мільйонів українців. Через ворожі міни постраждало близько 130 дітей. Із них 27 — загинули, а понад 100 — зазнали ушкоджень різного ступеню. Також серед потерпілих близько 900 дорослих, з яких 270 — загиблих.[3] За роки бойових дій групи розмінування очистили понад 4,5 тисячі гектарів території, 1 600 кілометрів доріг, виявили та знешкодили понад 260 тисяч одиниць вибухонебезпечних предметів

З викликами вимушеного переселення стикнулося близько 3,5% населення України. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 19 листопада 2018 р. на обліку перебувало 1 520 тис. осіб. Проте частина ВПО, які фактично переїхали до інших регіонів України або до інших країн, з різних причин не реєструвалася, а частина тих, хто зареєструвався, повернулися на непідконтрольну територію та час від часу перетинають лінію зіткнення. Відповідно існують різні оцінки фактичної кількості ВПО. Так, ООН визначає цей контингент у 0,8–1,0 млн осіб. За кількістю ВПО Україна посідає перше місце в Європі та дев'яте – у світі серед країн із найбільшою кількістю вимушених мігрантів.

Завдання для регіональної політики: Окупація АР Крим та незавершений конфлікт на сході України має значні виклики для розвитку країни в цілому в гуманітарному, економічному, соціальному, екологічному, безпекових вимірах. Розв'язання зазначених проблем знаходиться в площині загальнодержавних політичних інтересів. Одночасно ці проблеми створюють значні виклики для розвитку регіонів, зокрема для підконтрольних українській владі територій Донецької та Луганської областей. Крім втрати територій, людей та ресурсів, що залишились на непідконтрольній частині зазначених регіонів, залишаються й інші проблеми, що є обмеженнями для використання потенціалу їх розвитку. Зокрема, виведені з використання землі так званої «сірої» 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування, наявність значних площ замінованих територій, що становлять на території, підконтрольній Україні, приблизно 700 тисяч гектарів: близько 560 тисяч у Донецькій області й майже 120 тисяч на Луганщині. За оцінками ООН більше ніж 200 тисяч людей проживають вздовж лінії розмежування, на цій території розташовано ____ територіальних громад, які відчувають на собі наслідки обстрілів. Крім того, відчувають значний негативний вплив регіони півдня країни, зокрема Херсонська область, що фактично перетворилась на периферійну «тупікову» зону, що межує з окупованою територією Криму. Завданням регіональної політики є підтримка розвитку таких прикордонних територій, що існують в несприятливих умовах. Має бути розроблений спеціальний механізм відновлення та розбудови інфраструктури, підтримки економічного розвитку, зменшення зовнішнього негативного впливу на людей, залучення бізнесу та розвитку підприємницької активності громадян, формування єдиного інформаційного простору.

Адаптація вимушених переселенців до життя в нових умовах – територіальних громадах їх перебування.

Підтримка підприємництва в територіях, поблизу зони розмежування у районі конфлікту на Донбасі та у прикордонних районах вздовж україно-російського кордону.

[3] http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/25/blizko-700-tisyach-gektariv-donbasu-zaminovano/

Виклик 3. Погіршення якості людського капіталу

В сучасних умовах стрімких інноваційних процесів якість людського капіталу є одним з ключових факторів, що визначають високий рівень та є драйвером .соціально-економічного розвитку країни та регіонів.

Програма розвитку ООН визначає індекс людського розвитку (ІЛР) як підсумковий показник для оцінки довгострокового прогресу в трьох основних площинах людського розвитку: довготривале та здорове життя; рівень знань та доступ до навчання та знань; гідний рівень життя.4

За 2017 рік Україна отримала значення ІЛР 0,751, що перенесло її до високої категорії людського розвитку — на 88 позицію зі 189 країн та територій. За період з 1990 по 2017 рік значення ІЛР України збільшилося з 0,705 до 0,751, тобто на 6,5 % (табл.1). За період з 1990 по 2017 рік очікувана тривалість життя при народженні в Україні збільшилась на 2,3 роки, середня кількість років навчання збільшилася на 2,2 роки, а очікувана кількість років навчання зросла на 2,6 роки. ВНД на душу населення України скоротився приблизно на 24,4 відсотки в період між 1990 та 2017 рр., але збільшився порівняно з 2015 роком на 755 дол.США з 7375 дол.США на 1 особу до 8130 дол.США на 1 особу.

Табл. 1. Тенденції ІЛР України

	Очікувана тривалість життя при народженні	**Очікувана кількість років навчання**	**Середня кількість років навчання**	**ВНД на душу населення (ПКС 2011 року в доларах США)**	**Значення ІЛР**
1990	69,8	12,4	9,1	10 748	0,705
1995	67,9	12,2	10,0	4984	0,664
2000	67,3	13,0	10,7	4659	0,671
2005	67,4	14,6	11,2	7173	0,715
2010	69,5	14,8	11,3	7715	0,733
2015	71,8	15,0	11,3	7375	0,743
2016	72,0	15,0	11,3	7593	0,746
2017	72,1	15,0	11,3	8130	0,751

Висока позиція України в рейтингу склалася передусім завдяки тому, що громадяни України мають достатньо високий рівень грамотності, освіченості населення. глобальний рейтинг людського капіталу, підготовлений з ініціативи Всесвітнього економічного форуму. Під індексом "освіта" населення України згідно з рейтингом глобального людського капіталу посідає 5 місце в світі.

Рівень освіти

---

[4] 1) довготривале та здорове життя - вимірюється середньою тривалістю життя,

2) . рівень знань; - вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням, тобто середньою кількістю років навчання протягом життя у людей віком від 25 років, а доступ до навчання та знань — очікуваними роками навчання для дітей-першокласників, тобто загальною кількістю років навчання, на які дитина, що досягає шкільного віку, може розраховувати, якщо панівні моделі вікових показників зарахування до школи залишаються незмінними протягом життя дитини.

3) гідний рівень життя - вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення в доларах постійної купівельноїспроможності рівня 2011 року, конвертованих за коефіцієнтами переходу на паритет купівельної спроможності (ПКС).

Незважаючи на відносно високі оцінки у глобальному рейтингу на тлі інших країн, очевидним є те, що сьогодні українська освіта не відповідає ані сучасним запитам з боку особистості та суспільства, ані потребам економіки, ані світовим тенденціям.

Існують значні розбіжності щодо рівня надання послуг населенню з освіти за місцем проживання. Так, показники охоплення дітей закладами дошкільної освіти у сільській місцевості складає лише 41%. Наявна мережа закладів дошкільної освіти не спроможна в повній мірі задовольнити потреби населення на здобуття дошкільної освіти.

Більшість закладів дошкільної освіти потребує оновлення матеріально-технічної бази, харчоблоків, пралень, здійснення капітальних ремонтів, упровадження енергозберігаючих технологій тощо. У сфері дошкільної освіти ключовою проблемою стала неможливість забезпечити здобуття дошкільної освіти дітей дошкільного віку у закладах дошкільної освіти відповідно до потреб.

Результати зовнішнього незалежного оцінювання свідчать про погіршення результатів навчання закладів дошкільної освіти здобувачів загальної середньої освіти, а відтак і якості освіти у сільській місцевості. За даними Українського центру оцінювання якості освіти здобувачі освіти, які навчаються в сільській місцевості, мають гірші результати порівняно з учнями міських шкіл (діаграма 3.5.1).5

Діаграма 3.5.1. Результати ЗНО учнів міських навчальних закладів є значно кращими, ніж сільських

1)

Середній бал з усіх предметів ЗНО в проміжку 180-200 отримали 12,6% випускників міських ЗНЗ, в той час, як цей показник у селах становить лише 3,5%. Частка учнів, які отримали результати у проміжку 100-119 балів, удвічі більша в селі, ніж у місті. Разом з тим, майже однакова кількість випускників як сільських, так і міських шкіл, отримали середні бали з усіх предметів у проміжку 140-159 (діаграма 3.5.2).

Діаграма3.5.2. Розподіл учасників анкетування за типом місцевості, де навчалися, і середнім балом з усіх предметів ЗНО, що склали[6]

---

[5] http://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2016/12/zvit_oputyv_2016.pdf

[6] http://testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2016/12/zvit_oputyv_2016.pdf

Результати ЗНО-2019 свідчать про значну регіональну диференціацію. Так, найменша частка тих, хто не склав тест з української мови та літератури зафіксовано в м. Києві (7,4 %), Черкаській(8,8) та Харківській (12,0 %) областях, а найбільша – в Закарпатській області (26,9 %), Чернівецькій (20,4), Рівненській (20,4), Миколаївській (18,7), Донецькій (18,1) та Тернопільській (18,0 %) областях. Найкращими результати мали учні Львівської області (15,7 %), міста Київ (15,5), Волинської (11,6), Київської (11,6) та Чернігівської (11,6) областей. (діаграма3.5.4)

Результати ЗНО – 2019 з математики засвідчили, що лише в м. Києві 14,2 % учасників тестування продемонстрували найвищі результати (від 180 до 200 балів). Наступною за успішністю результатів є Львівська область з показником 9,9 %. Загалом, в 6 областях кожен 5 учень не здав тест з математики (більше 20 % учнів в кожній).

Аналіз регіонального аспекту розвитку інклюзивної освіти свідчить про актуальність двох ключових проблем: по-перше, залишається неподоланою проблема недостатньої кількості підготовлених спеціальних педагогів та асистентів вчителів, нагальною а також потреба в підвищенні кваліфікаційного рівня працівників інклюзивно-ресурсних центрів та обласних ресурсних центрів. Другою вкрай актуальною проблемою залишається архітектурна доступність закладів освіти, а саме, непристосованість закладів освіти для навчання дітей з особливими освітніми потребами, які пересуваються на візках колісних. Архітектурна доступність закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами до першого поверху забезпечено лише у 78,8 % закладів, до другого –лише 0,4 % і до третього поверху – 0,14 %.

Неефективність мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, відсутність інвестицій у модернізацію їх оснащення, недосконалість форм, методів, технологій навчання, недостатня якість професійної орієнтації та кар’єрного консультування молоді та дорослих стали поштовхом до падіння в суспільстві престижності та популярності професійної освіти.

Постає проблема необхідності формування на регіональному рівні дієвого механізму управління системою професійної (професійно-технічної) освіти, спроможного забезпечити запити здобувачів освіти та роботодавців на якість професійної (професійно-технічної) освіти та потреби регіонального ринку праці.

Охорона здоров’я

Україна успадкувала систему охорони здоров’я, як і більшість галузей економіки та соціальної політики, від Радянського Союзу. Ця система не була орієнтована на задоволення потреб населення та виявилася нездатною реагувати на сучасні виклики, спричинені неінфекційними захворюваннями.

Станом на 2016 рік українська системи охорони здоров’я мала такі характеристики:

- суттєве відставання від європейських країн за показниками тривалості життя та смертності: у 2017 році різниця середньої тривалості життя в Україні та країнах Європейського союзу складала майже десять років - 71,7 та 81,9 відповідно.

- низький рівень ВВП на душу населення, що не дозволяє забезпечити необхідний рівень видатків на сферу охорони здоров’я та залишає пацієнтів без життєво необхідних медичних послуг та лікарських засобів;

- застарілість та неефективність системи охорони здоров’я із жорсткими централізованими процедурами управління та фінансування, що призводила до високого рівня корупції у всіх сферах системи охорони здоров’я, включно із закупівлями,

освітою, атестацією та працевлаштуванням лікарів, наданням медичної допомоги за відсутності прозорого гарантованого державою пакету медичних послуг.

Одним із ключових чинників такої ситуації є низький економічний розвиток країни посилений військовим конфліктом та російською агресією проти України, яка суттєво гальмує економічний розвиток країни і несе загрозу безпеці громадян.

Інша важлива причина незадовільних показників – це фундаментальні недоліки, накопичені в системі охорони здоров’я. Незважаючи на величезну кількість успадкованих закладів охорони здоров’я, Україна не змогла забезпечити ефективних заходів, що впливають на загальні детермінанти здоров’я нації. У державному та комунальному управлінні перебуває понад 2,2 тисячі лікарень та більше 400 тисяч лікарняних ліжок, що набагато більше у перерахунку на душу населення з країнами ЄС.

Однак 75% згаданих ліжок мають надзвичайно низький потенціал до надання послуг, оскільки розташовані в малих закладах – міських та районних лікарнях, спеціалізованих лікарнях, диспансерах та сільських лікарнях. Через відсутність інвестицій та інші обмеження дуже мала кількість закладів здатні забезпечити сучасне комплексне медичне обслуговування.

Протягом 2012-2017 років загальні видатки на охорону здоров'я в Україні в середньому становили 7,7% ВВП на рік (приблизно 4,1% за рахунок державного бюджету та приблизно 3,6% за рахунок приватного сектору, переважно видатків домогосподарств), що насправді не сильно відрізняється від загальносвітового та європейського тренду. У Європейському регіоні загальні видатки на охорону здоров'я складають 8,9%, а у світі в цілому – 8,6%. Проте через низький рівень ВВП, цей показник у витратах на душу населення складає лише близько 200 дол.США, що значно нижче, ніж 3 340 дол.США в середньому по ЄС, що також включає в себе Польщу – 809 дол.США, Болгарію - 612 і Румунію – 476 дол.США.

У країні реєструється один з найвищих у Європі рівнів смертності від серцево-судинних захворювань (772,1 летальних випадків на 100 000 чоловічого населення і 440,9 летальних випадків на 100 000 жіночого населення). Майже 80% загального числа

померлих в Україні у віці понад 60 років припадає на хвороби системи кровообігу, новоутворення, хвороби органів дихання. Така ситуація впливає і на рівень середньої тривалості життя, що значно нижчий порівняно з іншими європейськими країнами.

За інформацією МОЗ України більше половини населення України не лікується або робить це безсистемно. Понад 50% від усього ринку спожитих ліків у 2017 році становлять симптоматичні препарати чи ліки без доведеної клінічної ефективності. За результатами проведених досліджень ВООЗ майже 10,5% всієї медичної продукції, що використовується в країнах з низьким та середнім рівнем доходів, не витримує перевірки та є фальсифікатом. Через відсутність єдиної системи моніторингу обігу ліків, в Україні неможливо визначити обсяг фальсифікованих ліків. Проте не виключною є ситуація, коли в Україні показники кількості фальсифікованих лікарських засобів можуть бути вищими, ніж середній показник, отриманий ВООЗ.

За період 2013-2017 років забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей (кількість лікарів на 10 тис. осіб населення) зменшилась з 48 на кінець 2013 року до 44,1 на кінець 2017 року. Цей показник зменшився у 7 регіонах та збільшився у 16 регіонах. Найвищий рівень цього показника має місце у м. Києві (85,3), Івано-Франківській (61,3), Чернівецькій (60,1), Харківській (57,9), Львівській (55,5) та Тернопільській (52,7) областях. Найнижчий - у Миколаївській (33,9), Кіровоградській (35,4), Херсонській (36,0), Чернігівській (37,0), Житомирській (37,9) областях.

Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей[1]

(на кінець року; кількість лікарів на 10 000 населення)				
	2013	2017	2017 до 2013 %	
Україна	**48**	**44,1**	91,9	
Автономна Республіка Крим	46,6	…	…	
Вінницька	48,5	49,1	101,2	
Волинська	37	38,3	103,5	
Дніпропетровська	46,2	47,2	102,2	
Донецька	42,8	…[2]	*	
Житомирська	37,6	37,9	100,8	
Закарпатська	41,1	38,8	94,4	
Запорізька	47,2	49,1	104,0	
Івано-Франківська	59,3	61,3	103,4	
Київська	41,3	41,7	101,0	
Кіровоградська	35,2	35,4	100,6	
Луганська	41,9	…[2]	*	
Львівська	57	55,5	97,4	
Миколаївська	34,7	33,9	97,7	
Одеська	47,7	47,1	98,7	
Полтавська	47,2	48,7	103,2	
Рівненська	41,1	41,5	101,0	
Сумська	39,4	40,8	103,6	
Тернопільська	52,9	52,7	99,6	

Харківська	57,6	57,9	100,5	
Херсонська	36,3	36	99,2	
Хмельницька	42,7	43,9	102,8	
Черкаська	38,3	38,6	100,8	
Чернівецька	61,3	60,1	98,0	
Чернігівська	36	37	102,8	
Київ	83,6	85,3	102,0	
Севастополь	50,2	…	…	

Також зменшилась забезпеченість населення середнім медичним персоналом: з 97,4 на кінець 2013 року до 85,4 на кінець 2017 року. Цей показник у розрізі регіонів зменшився в усіх регіонах (у межах від -2,4% до -5,4%), крім м. Києва, де ситуація фактично не змінилась (підвищився на 0,1%). Найкраще забезпечене населення середнім медичним персоналом у місті Києві (111,4), Івано-Франківській (105,7), Рівненській (104,4), Сумській та Чернігівській (по 104,2) областях. Найгірше - у Миколаївській (75,9), Закарпатській (82,5), Одеській (83,5), Київській (83,9) та Херсонській (84,7) областях.

Нагальним питанням є охоплення щепленнями. Згідно з рекомендаціями ВООЗ необхідно, щоб 95% населення було захищене від інфекційних хвороб щепленнями. Це створює колективний імунітет, коли хвороба не поширюється і захищеними є навіть ті, в кого є протипокази до вакцинації за станом здоров'я.

Наразі в Україні триває найбільший з часів незалежності спалах кору (з початку спалаху вже захворіло понад 116 тисяч українців, 39 з них померло). Загрозливою є ситуація з дифтерією (з'являються поодинокі випадки і високим є ризик розгортання спалаху). Така ситуація - наслідок десятиліття зневіри у вакцинації, у державних закупівлях ліків і вакцин, а також безвідповідального ставлення до цієї теми з боку самих громадян.

Україна сьогодні посідає одне з перших місць серед країн європейського регіону за кількістю ВІЛ-позитивних осіб. За експертною оцінкою, на початок 2018 р. в країні проживало 244 000 ВІЛ-позитивних людей. Кожен сотий громадянин України у віці від 15 до 49 років інфікований ВІЛ, що є одним із найвищих показників серед країн регіону.

Кількість хворих з діагнозом (ВІЛ-інфіковані), що встановлений уперше в житті, в 2017 році порівняно з 2013 роком, збільшилась у 15 регіонах (у межах від 1,9% до 63,8%). Їх найбільша кількість зафіксована у Дніпропетровській (3582), Одеській (2700), м. Києві (1759) та Донецькій (1474) областях, а найменша у Чернівецькій (92), Тернопільській (96), Закарпатській (119) та Івано-Франківській областях (166).

Розподіл ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД[1,2]

(кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті)

	ВІЛ-інфіковані		2017 до 2013 %
	2013	2017	
Україна	**21660**	**18234**	84,2
Автономна Республіка Крим	1091	…	…
Вінницька	315	323	102,5
Волинська	267	263	98,5
Дніпропетровська	3451	3582	103,8

Донецька	3648	1474	40,4
Житомирська	423	463	109,5
Закарпатська	81	119	146,9
Запорізька	605	635	105,0
Івано-Франківська	159	166	104,4
Київська	727	999	137,4
Кіровоградська	345	565	163,8
Луганська	910	250	27,5
Львівська	418	460	110,0
Миколаївська	1081	923	85,4
Одеська	2752	2700	98,1
Полтавська	511	374	73,2
Рівненська	254	211	83,1
Сумська	207	218	105,3
Тернопільська	132	96	72,7
Харківська	647	659	101,9
Херсонська	557	634	113,8
Хмельницька	334	243	72,8
Черкаська	457	502	109,8
Чернівецька	108	92	85,2
Чернігівська	510	533	104,5
Київ	1419	1750	123,3
Севастополь	251	…	…

Кількість хворих на СНІД (із числа ВІЛ-інфікованих) збільшилась також у 15 регіонах (у межах від 5,1% до у 4 рази). Найвищі темпи – у Кіровоградській (у 4 рази), Одеській (у 3,8 рази), Херсонській (в 1,7 рази) областях.Їх найбільша кількість також зафіксована у Дніпропетровській (2181), Одеській (1706) та Донецькій (993) областях, а найменша також у Тернопільській (28), Чернівецькій (30) та Закарпатській (48).

Епідемія ВІЛ-інфекції в Україні на сучасному етапі характеризується переважним ураженням осіб працездатного віку зі зростанням частки вікової групи старше 50 років серед нових випадків захворювання. ВІЛ-інфекція поширюється переважно статевим шляхом, але все ще залишається сконцентрованою в ключових щодо інфікування ВІЛ групах населення.

Важливою проблемою є те, що за оцінкою експертів менше половини хворих знають про свій ВІЛ-позитивний статус і не отримують лікування.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони здоров’я і соціального розвитку та предметом міжнародних зобов’язань України є питання протидії туберкульозу. У 2014 р. Україна вперше увійшла до п’яти країн світу з найвищим тягарем мультирезистентного ТБ (збудник вже нечутливий до традиційних методів лікування).

Захворюваність на активний туберкульоз			
(кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті)			
	Осіб		2017 до 2013 %
	2013	2017	
Україна	**30819**	**21995**	71,4
Автономна Республіка Крим	1491	…	…

Вінницька	906	620	68,4
Волинська	700	601	85,9
Дніпропетровська	3006	2081	69,2
Донецька	3111	1154	37,1
Житомирська	865	766	88,6
Закарпатська	716	743	103,8
Запорізька	1204	1022	84,9
Івано-Франківська	959	705	73,5
Київська	1183	1159	98,0
Кіровоградська	763	674	88,3
Луганська	1769	340	19,2
Львівська	1636	1356	82,9
Миколаївська	908	686	75,6
Одеська	2161	2561	118,5
Полтавська	879	749	85,2
Рівненська	727	506	69,6
Сумська	645	603	93,5
Тернопільська	531	394	74,2
Харківська	1221	1141	93,4
Херсонська	1036	770	74,3
Хмельницька	727	612	84,2
Черкаська	776	617	79,5
Чернівецька	415	289	69,6
Чернігівська	783	602	76,9
Київ	1473	1244	84,5
Севастополь	228	…	…

Кількість хворих з діагнозом (захворюваність на активний туберкульоз), що встановлений уперше в житті, в 2017 році становила 21995 осіб (в 2013 р. – 30819 осіб). За період 2013-2017 рр. кількість захворюваності зменшилась в усіх регіонах, крім Одеської та Закарпатської областей, де цей показник збільшився на 18,5% та 3,8% відповідно. На 100 тис. населення найвищі значення є в Одеській (107,9), Херсонській (73,3) та Кіровоградській (70,6) областях, а найменші – у Чернівецькій (32), Тернопільській (37,4) та Вінницькій (39,3) областях.

Особливо загрозливим є несвоєчасне звернення хворих за медичною допомогою, пізнє виявлення і поєднання форм ВІЛ/ТБ. Це зумовлює високий рівень смертності від ТБ і є результатом відсутності комплексного підходу до поєднання профілактичних та лікувальних програм на державному і регіональному рівнях в єдину ефективну систему протидії.

Наявна в Україні структура системи крові децентралізована за відомчими та територіальними ознаками і характеризується перманентною нестачею фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів. Як наслідок, виникає ряд проблем, що мають критичний вплив на належне функціонування елементів системи крові, а громадяни не мають рівноправного та своєчасного доступу до якісних та безпечних компонентів донорської крові у достатній кількості.

Понад 80% смертей в Україні спричинено хворобами системи кровообігу, новоутвореннями, хронічними обструктивними хворобами легень, діабетом. Це ті хвороби, яким в багатьох випадках можна запобігти, змінивши спосіб життя. Недотримання базових правил харчування, режиму рухової активності, безпеки на дорозі, також шкідливі звички є причиною численних хвороб і передчасної смертності. Прикладом ефективних заходів у сфері боротьби із НІЗ є державна політика у сфері контролю над тютюном: запроваджені основні заходи Рамкової Конвенції ВООЗ з контролю над тютюном в українське законодавство, що призвело до скорочення рівня поширеності куріння серед дорослого населення на 20%, а серед підлітків на 40% за останні 7 років. Цей успіх доводить ефективність законодавчих механізмів у сфері боротьби із НІЗ.

Сучасна модель системи громадського здоров’я в Україні будується за принципом децентралізації. В основу моделі покладені децентралізовані системи громадського здоров'я США та Євросоюзу.

У 2016 році розпочалася медична реформа, що передбачає:

Трансформацію первинної ланки (у 2018 році запроваджено інститут сімейного лікаря).

Оптимізацію мережі закладів системи охорони здоров’я (утворення госпітальних округів) У межах госпітального округу пацієнт повинен мати змогу дістатися до центральної лікарні (самостійно або «швидкою допомогою») протягом 60 хвилин. Станом на липень 2019 р. в Україні із запланованих 25 створені та функціонують 12 регіональних центрів громадського здоров’я в Львівській, Волинській, Тернопільській, Хмельницькій, Рівненській, Черкаській, Житомирській, Херсонській, Кіровоградській, Сумській області та м. Києві.

Запровадження електронної системи охорони здоров’я (Створено електронну систему охорони здоров’я eHealth, яка допомагає пацієнтам отримувати, а лікарям надавати якісні медичні послуги. Вона дозволяє контролювати, наскільки ефективно витрачаються виділені на охорону здоров'я державні кошти і запобігати зловживанням).

Міжнародні закупівлі ліків та медвиробів (Наприкінці 2018 року створили ДП “Медичні закупівлі України”. Ця агенція повинна стати основною закупівельною організацією та забезпечувати прозоре, якісне та своєчасне постачання препаратів). Реформа триває та наразі її результати оцінити важко за браком достатньої медичної статистики.

Ринок праці

Невідповідність між попитом і пропозицією робітничих кадрів, якістю підготовки здобувачів професійної освіти і потребами ринку праці у кваліфікованих робітниках призвели до суттєвих диспропорцій на регіональних ринках праці.

Пропозиція робочої сили мало вірогідно підтримуватиме розвиток економіки в середньостроковій перспективі: чисельність активного населення України поступово зменшується і, згідно прогнозних розрахунків, зменшиться майже на 39% за період до 2060 року через низький рівень народжуваності та поширення міграції поза межі країни. Проте, вдосконалення функціонування регіональних ринків праці може сприяти

нівелюванню наслідків старіння населення та поступового зменшення чисельності працездатних осіб.

За даними Держстату загалом по Україні за період 2015-2017 років кількість зайнятого населення України у віці 15-70 років різко зменшилась із 18,1 млн осіб у 2014 році до 16,4 млн осіб у 2015–му, в той же час, кількість безробітних за методологією Міжнародної організації праці (МОП) зросла та досягла 1,7 млн осіб. Рівень безробіття серед економічно активного населення віком 15–70 років у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи зріс із 9,1 % у 2015 році до 9,5 % у 2017 році.

У 2018 році порівняно з попереднім періодом:

- кількість зайнятого населення України у віці 15-70 років зросла на 204,5 тис. осіб та досягла 16,4 млн. осіб. Майже половину зайнятих громадян становлять особи віком 40-59 років, 29% – особи у віці від 30 до 39 років, 19% - у віці від 15 до 29 років. У 2018 році в структурі зайнятого населення за професійними групами 41% зайнятих становили керівники, службовці, професіонали та фахівці, 19% – особи, що займали робочі місця, які належать до класу найпростіших професій, 17% – працівники сфери торгівлі та послуг, 12% – кваліфіковані робітники з інструментом та сільського господарства, 11% – робітники з обслуговування та машин.
- рівень зайнятості становив 57,1 %. Показник серед чоловіків – 62,1%, серед жінок – 52,5%.

Найвищий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві (62,6%), Харківській (61,4%), Дніпропетровській (58,6%), Київській (58,5%) та Сумській (58,4%) областях, а найнижчий – у Волинській (49,5%) та Донецькій (50,0%) областях.

Серед вікових груп рівень зайнятості розподілився наступним чином: найнижчим був серед осіб старше 60 років та серед молоді до 24 років (13,2% та 27,6% відповідно). Серед осіб від 50 до 59 років він становив 65,5%, а серед інших вікових груп коливався у межах від 71,8% до 79,4%.

кількість безробітного населення за методологією МОП у віці 15-70 років становила 1,6 млн осіб; рівень безробіття знизився з 9,5 % до 8,8 %. Серед безробітних 29% становили особи віком від 15 до 29 років, 31% – особи у віці від 30 до 39 років, кожен четвертий безробітний – у віці від 40 до 49 років, кожен шостий – у віці 50-59 років.Високими є показники безробіття серед молоді – у 2018 році для вікової групи 15-24 роки 17,9% економічно активного населення відповідного віку були безробітними. Рівень безробіття серед жінок був нижчим за безробіття серед чоловіків (7,7% та 11,1% відповідно).

- Рівень безробіття у міських поселеннях складав 9,3% та 9,9% у сільській місцевості. Безробітними вважалися 7,8% економічно активного населення із повною вищою освітою та 13,7% із базовою вищою освітою. Для осіб із базовою вищою освітою показник безробіття є найвищим серед усіх категорій. У той же час показник зайнятості населення із повною вищою освітою є найкращим відносно категорій населення з іншим рівнем освіти і складає 70,5%.

Найнижчий рівень безробіття спостерігався у Харківській (5,3%), Київській (6,3%), Одеській (6,4%) областях та місті Києві (6,2%), а найвищий – у Луганській (15,1%), Донецькій (14,0%), Кіровоградській (11,6%), Волинській (11,4%) та Полтавський (11,2%) областях.

Співвідношення попиту і пропозиції на ринку праці можна охарактеризувати показником навантаження на одну вакансію. В середньому по Україні на 1 вакансію у 2017 році претендувало 7 осіб. Даний показник істотно варіюється по Україні – від 1 у місті Києві, до 10 у більшості регіонів України. Понад 20 осіб на 1 вакансію претендувало у Вінницькій, Запорізькій та Херсонській областях. У Черкаській області цей показник складав 74 особи на 1 вакансію, що свідчить про значні диспропорції на ринку праці (тут було зафіксовану найменшу кількість вакансій в Україні).

Для порівняння зазначимо, що за даними Євростату рівень безробіття населення у віці 15-74 років загалом серед країн ЄС (28) у 2018 році знизився порівняно з 2017–м із 7,6 % до 7,0 % економічно активного населення.

Виклики для регіональної політики:

Завданням регіональної політики є підтримка діяльності, що проводиться як частина освітньої політики, з фокусом на покращення якості людського капіталу в регіонах. Діяльність, зокрема, буде спрямована на:

- забезпечення рівного доступу населення до якісної загальної середньої освіти, зокрема в сільській місцевості, шляхом оптимізації мережі навчальних закладів та покращення їх матеріально-технічної бази;
- підвищення якості середньої освіти та професійно-технічної освіти, забезпечення відповідності спеціальностей та кваліфікації випускників потребам ринку праці шляхом побудови позитивного іміджу професійно-технічної освіти, а також створення умов для навчання протягом усього життя.

Швидкий темп змін, що відбуваються на ринку праці викликаний, серед іншого, впровадженням інновацій та новітніх технологій у всі сфери життя та економіки, вимагає гнучкого реагування на попит на нові компетенції та кваліфікації, що з'являються на ринку праці. Завданням є вдосконалення системи освіти на всіх рівнях, щоб вона була зосереджена на потребах регіональних ринків праці та вимогах економіки, що базується на знаннях. Це сприятиме зростанню якості та ефективності трудових ресурсів та покращення конкурентоспроможності українських регіонів. Викликом є також більш повне використання трудових ресурсів, особливо активізація безробітних, зокрема, молоді, жінок та подолання прихованого безробіття та тіньової зайнятості..

Крім того, важливо також формувати творчий, культурний та інтелектуальний потенціал, що, призведе до підвищення рівня соціального капіталу. Зважаючи на демографічні зміни, необхідним є передбачити збільшення попиту на медичні послуги, особливо ті, що надаються людям похилого віку, а також передбачати комплексних заходів, у тому числі й в сфері вищої освіти для галузі охорони здоров'я.

Виклик 4. Непродуктивна економіка

Продуктивність. Низька продуктивність економіки є основним викликом розвитку України. Так, згідно з даними Світового банку, ВВП на одного зайнятого у 2018 році в Україні становив 19095,3 міжнародних доларів (у 2017 році – 18294,4, у 2016 році – 17630,9, у 2015 році – 17000,9 міжнародних доларів), що майже дорівнює докризовому рівню 2013 року – 19093,7 міжнародних доларів і є на 12,3% вищим ніж у 2015 році.

Міжнародні порівняння свідчать, що продуктивність економіки України в цілому втричі менша за продуктивність в Польщі та майже в 4 рази поступається Туреччині.

Рис. ВВП на одного зайнятого (міжнародних доларів) за країнами, 2018 рік, за ПКС 2011 року. Джерело : Світовий банк.

Рівень економічного розвитку регіону визначається в основному двома чинниками: структура його економіки та продуктивність праці в окремих галузях Високий загальний рівень економічної продуктивності значною мірою залежить від ефективного використання трудових ресурсів та часткою видів діяльності в структурі економіки, які характеризується високою продуктивністю, зокрема - сфера послуг та промисловість. У свою чергу велика частка сільське господарство, яке характеризується відносно низькою продуктивністю праці, як правило, знижує загальний рівень продуктивність.

Глобальні виклики останнього десятиріччя спричинили структурні зміни в економіці країни та регіонів. Загальними тенденціями 2010-2017 років стало збільшення частки сільського господарства (на 3,8 в.п. - з 8,3 % до 12,1%) та державного управління (на 1,3 в.п. з 5,2 % до 6,5 %) при зменшенні питомої ваги інших складових: сфери послуг (на 3,6 в.п. - з 57,3 % до 53,7 %), промисловості (на 0,7 в.п. – з 25,9 % до 25,2 %), будівництва (на 0,8 в.п. – з 3,3 % до 2,5 %),

У 2017 році частка ВДВ видів економічної діяльності у загальному обсязі складає: сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство - 12,1%; промисловість - 25,2%; будівництво - 2,5%; державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування - 6,5%; послуги - 53,7%.

Групу регіонів з переважно сільськогосподарською спеціалізацією (більше, ніж в цілому по країні) становлять Херсонська, Кіровоградська, Хмельницька, Чернігівська, Вінницька, Тернопільська області.

Частка промисловості порівняно з 2014 роком в цілому зросла на 1,8 відсоткові пункти, а найбільше - у Полтавській та Харківській областях - на 11,7 та 9,6 відс. пункти відповідно. В розрізі регіонів найбільшу частку промисловості в структурі економіки, а отже й вищу продуктивність мають Полтавська, Запорізька, Донецька, Дніпропетровська та Харківська області.

У промисловості найбільша частка у структурі ВДВ у 2017 році припадала на такі види економічної діяльності як переробна промисловість (14,3%) та добувна промисловість і розроблення кар'єрів (7,0%). В той же час, в структурі ВДВ найбільше зменшилась питома вага сфери послуг. Порівняно з 2010 роком частка послуг незначно

збільшилась лише у 4 регіонах – Закарпатській, Івано-Франківській, Черкаській та Чернівецькій областях.

З точки зору продуктивності регіональних економік, що вимірюється валовою доданою вартістю (ВДВ) на одну особу, зберігаються значні міжрегіональні відмінності в межах від 41,5% (Чернівецька область) до середнього по країні рівня 183320 грн. на 1 особу до 279,6% (м. Київ).

Продуктивність в окремих видах діяльності сильно розрізняється як на національному рівні, так і на регіональному рівні. Так, на рівні країни продуктивність праці в промисловості (становить 265,2 тис. грн.) перевищує продуктивність в сільському господарстві в 2,5 разів (106,7 тис.грн.), але в той же час вона у 1,2 рази нижча за продуктивність у сфері фінансів, страхування (319,9 тис. грн.) та у 2,5 разів послуг з нерухомості (676,2 тис.грн.).

За регіонами у 2017 році найвищі темпи зростання продуктивності праці у розрахунку на одного зайнятого спостерігалися у Одеській області – на 8,1% до попереднього року, м. Києві – на 8% та Волинській області – на 7,8% відповідно, при цьому найбільше падіння продемонстрували Луганська – на 11,7% до попереднього року, Донецька – на 5,7%, Кіровоградська – на 5,1% та Полтавська області – на 5% відповідно.

Інновації

Інновації є основним джерелом довгострокового зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності. В Глобальному інноваційному індексі у 2018 році Україна піднялася до 43 позиції порівняно з 64 у 2015 році. Але вочевидь цього не достатньо для позитивних змін в економіці та започаткування інвестиційно-інноваційного оновлення виробництва.

Так, у 2018 році частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, порівняно з 2015 роком збільшилася на 0,4 в. п. та становила 15,6%. Звичайно, позитивним є той факт, що ця частка є однією з найвищих, починаючи з 2003 року (за період 2003–2014 роки у середньому – 11,4%). За оцінками Мінекономрозвитку причиною підвищення у 2015 році та збереження на високому рівні у 2018 році частки зазначених підприємств є значне збільшення вартості сировини, насамперед енергоносіїв, що, в першу чергу, стимулювало промислові підприємства впроваджувати нові технологічні процеси, зокрема маловідходні та ресурсозберігаючі. Разом з тим упровадження виробництва інноваційних видів продукції в останні роки загалом майже зведене нанівець: у 2018 році частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової зменшилася до 0,8% порівняно з 1,4% у 2015 році та 4,9% в середньому за 2003–2014 роки.

Табл. Упровадження інновацій на промислових підприємствах, 2005–2017 роки

Рік	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Упроваджено нових технологічних процесів, одиниць	*У т. ч. маловідходних, ресурсо-зберігаючих*	Упроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	*У т. ч. нові види техніки*	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2005	8,2	1808	*690*	3152	*657*	6,5
2010	11,5	2043	*479*	2408	*663*	3,8
2015	15,2	1217	*458*	3136	*966*	1,4
2016[1]	16,6	3489	*748*	4139	*1305*	…
2017	14,3	1831	*611*	2387	*751*	0,7
2018	15,6	2002	926	3843	920	0,8

[1] дані наведені за результатами державного статистичного спостереження за формою № ІНН «Обстеження інноваційної діяльності підприємств за період 2014–2016 років» (за міжнародною методологією).

Джерело: Держстат.

Підприємництво. Аналіз підприємництва в Україні характеризується такими тенденціями:

Переважна більшість українських компаній в секторі підприємництва – це малі та середні підприємства (МСП), подібно до більшості країн по всьому світі. У 2017 році підприємства з кількістю найманих працівників менше 250 осіб становили понад 99% всіх підприємств в економіці підприємництва, на їх долю припадало 61% загальної зайнятості в підприємництві, 54% загального обсягу реалізованої продукції та 47% створеної у підприємництві доданої вартості.

96% українських підприємств у секторі бізнесу – це мікро-підприємства, тобто підприємства, що наймають менше десяти робітників. На додаток, 83% підприємств бізнес сектору – це індивідуальні підприємства (ФОПи).

89% усіх підприємств працюють у секторі послуг, і на них припадає майже 45% зайнятості, а також вони генерують 56% доданої вартості. Майже половина доданої вартості послуг бізнесу створена у секторі оптової та роздрібної торгівлі.

Взагалі, в господарській діяльності всіх країн більші підприємства є продуктивнішими, порівняно із меншими компаніями. Це особливо справедливо для секторів промисловості, де потрібні великі інвестиції капіталу. Продуктивність праці на великих підприємствах України в загальних рисах наслідує цю схему. Проте, в будівництві, де домінують менші підприємства, продуктивність малих компаній подібна до продуктивності праці на великих підприємствах.

Частка МСП у зайнятості, обсязі реалізованої продукції та доданої вартості, по галузях

виражено у відсотках, 2017р.

Примітка: МСП визначені як підприємства з найманими працівниками у кількості від 1 до 249.
Джерело: Державна служба статистики України.

У 2017 році 14% підприємств всієї економіки були розташовані у столиці – Києві, і на них було зайнято 24% робочої сили. Крім цього, у Києві було зосереджено 11% приватних підприємців та 25% загальної кількості юридичних осіб. На останні припадало 30% робочої сили і 40% обсягу реалізованої продукції всієї економіки України.

Діаграма__. Частка підприємств по областях, включно з приватними підприємцями, % (вся економіка, вкл. банки), 2017 р.

Джерело: Державна служба статистики України.

За підсумками 2017 року мало місце зростання, у порівнянні з показниками попереднього року, частки обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб’єктів

малого та середнього підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг):

обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва зріс у 20 регіонах, і в середньому по Україні до 23,5%. Найбільші темпи зростання зафіксовано у Волинській (на 66,6%), Хмельницькій (на 39,6%), Дніпропетровській (на 38,0%) та Львівській (на 36,0%) областях. Разом з тим статистичні дані для Закарпатської, Кіровоградської, Тернопільської, Херсонської та Чернівецької областей не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації;

обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва зріс в усіх регіонах, і в середньому по Україні на 25,9%. Зростання спостерігалося в межах від 11,4% у Кіровоградській до 41,9% у Житомирській областях. Також найвищі показники зростання обсягів зафіксовано у Чернігівській (на 39,7%), Чернівецькій (на 32,6%), Рівненській (на 32,4%), Львівській (на 30,4%) та Київській (на 30,3%).

Діаграма__. Обсяг реалізованої продукції по областях, юридичні особи Відсоток, вся економіка, без банків 2017р.

Джерело: Державна служба статистики України.

Частка кількості зайнятих працівників у суб'єктів середнього підприємництва у відсотках до загальній кількості зайнятих працівників по регіону становила в межах від 31,2% у м. Києві до 63,9% у Луганській області, і в середньому по Україні – 44,6%. Крім Луганської області, найвищі показники зафіксовано у Житомирській (61,5%), Сумській (57,8%), Харківській (57,5%) та Чернігівській (57,2%) областях. Разом з тим статистичні дані для Закарпатської, Тернопільської, Херсонської та Чернівецької областей не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України “Про державну статистику” щодо конфіденційності інформації.

Частка кількості зайнятих працівників у суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у відсотках до загальній кількості зайнятих працівників по регіону становила в межах від 16,9% у Донецькій області до 44,0% у Херсонській області, і в середньому по Україні 28,5%. Також найвищі показники зафіксовано у Чернівецькій (43,6%), Одеській (42,1%), Кіровоградській (40,7%), Івано-Франківській (38,4%), Тернопільській (38,2%) та Миколаївській (38,0%) областях.

Експорт

Конкурентність регіонів проявляється у здатності до експорту товарів та послуг. Регіони України значно відрізняються за обсягами експорту. У 2017 році понад 50% експорту припадало на 4 регіони – м. Київ, Дніпропетровську, Донецьку та Запорізьку області. В той же час, частка кожного з п’яти інших регіонів (Чернівецька, Луганська, Херсонська, Тернопільська, Рівненська області) складала менше 1%. Привертає увагу частка Чернівецької області – 0,3% усього українського експорту товарів.

В умовах міжнародної конкурентоспроможності важлива також структура експорту. Для частини областей основу експорту складають промислові товари: чорні метали (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька), електричні машини (Закарпатська, Волинська, Тернопільська, Львівська). Для іншої частини регіонів це зернові культури, жири та олії (Вінницька область, місто Київ, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Одеська, Черкаська та Чернігівська області). У Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Рівненській та Чернівецькій областях значну частку експорту складає деревина і вироби з деревини. У Луганській області понад 30% експорту товарів складає папір та картон, близько 10% експорту дана продукція становить також у Чернігівській області. Для кількох регіонів помітною статтею експорту є насіння і плоди олійних рослин (Київська, Херсонська, Хмельницька та Чернігівська області), а також меблі (Львівська, Рівненська області).

Географічна структура українського експорту товарів зазнала значних змін. Частка країн СНД скоротилася із 28% до 16%, натомість частка країн Європи зросла із 32% у 2014 році до 41% у 2017 році. Якщо у 2014 році 18% товарів експортувалося до Російської Федерації, то у 2017 році цей показник знизився до 8%. Варто відмітити активізацію експорту українських товарів до США: у 2014 році частка США складала менше 1%, а у 2017 зросла до 2%

Експорт послуг у регіонах України є нерівномірним: понад 50% його обсягу припадає на 7 регіонів (м. Київ, Одеську, Львівську, Миколаївську, Харківську, Київську та Закарпатську області).

Цифрові технології. Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum) зокрема, найбільш комплексним вимірювачем конкурентоспроможності країн на сьогодні є Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), за яким Україна посідає 83 місце із 140 країн (2017 рік - 81 місце із 137 країн). Однією з складових зазначеного індексу є впровадження ІКТ, за яким Україна у 2018 році на 77 місці.

За Індексом розвитку електронного уряду ООН (The UN Global E-Government Development Index), який оцінює готовність і можливості національних державних структур у використанні ІКТ для надання громадянам державних послуг, у 2018 році Україна посіла 82-ме місце у світі серед 193 країн-членів ООН (у 2016 році в рейтингу Україна посідала 62-ге місце із 193 країн).

За Індексом розвитку ІКТ (ICT Development Index) відповідно до Звіту Міжнародного союзу електрозв'язку «Вимірювання інформаційного суспільства 2017» Україна посіла 79 місце з 176 країн (відповідно до Звіту МСЕ за 2016 рік - 78 місце з 175 країн світу).

Однією із причин невисокого місця України в зазначеному рейтингу є нерівномірність доступу до ІКТ в регіонах, що підтверджують результати аналізу стану розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури та впровадження ІКТ в різні сфери життєдіяльності регіонів.

За даними Держстату України забезпеченість населення рухомим (мобільним) зв'язком станом на 01.01.2019 становила по Україні 128 одиниць у розрахунку на 100 жителів. Першими трьома регіонами з найвищою забезпеченістю населення рухомим (мобільним) зв'язком є м. Київ, Харківська та Херсонська області, а з найнижчою – Хмельницька, Тернопільська та Житомирська області.

Забезпеченість населення рухомим (мобільним) зв'язком у розрахунку на 100 жителів, за регіонами станом на 1 січня 2019 року

Рис. 1.13

З розвитком мереж стандартів 3G та 4G обсяг Інтернет трафіку на мережах рухомого (мобільного) зв'язку стрімко зростає: у 2017 році по відношенню до 2016 року майже в 3 рази, у 2018 році по відношенню до 2017 року – в 2 рази.

Динаміка обсягів Інтернет трафіку на мережах рухомого (мобільного) зв'язк за 2016-2018 роки, PB (петабайт)*

За даними Держстату України у 2018 році доходи від надання послуг фіксованого Інтернету склали 8 136 млн грн, питома вага яких становила 14,4 % в загальному обсязі доходів від надання телекомунікаційних послуг. Основну частину доходів від надання послуг фіксованого Інтернету склали доходи від фіксованого (проводового) широкосмугового доступу до Інтернету (ШСД), частка яких на кінець 2018 року становила 83,2 %.

Станом на 01.01.2019 регіонами з найвищою забезпеченістю населення фіксованим ШСД до мережі Інтернет є м. Київ, Одеська та Миколаївська області, а з найнижчою – Закарпатська, Луганська та Донецька області.

Забезпеченість населення фіксованим ШСД до Інтернету у розрахунку на 100 жителів, за регіонами станом на 1 січня 2019 року

Основними проблемами розвитку послуг фіксованого доступу до Інтернету є: і) недостатність рівня забезпечення споживачів послугами фіксованого доступу до Інтернету в окремих адміністративно-територіальних одиницях України; іі) зростання тарифів, яке обумовлене зміною договірних відносин з українськими медіа групами та

власниками об’єктів інфраструктури транспорту, будівництва та енергетики; iii) необхідність залучення значних інвестицій в покращення сталості функціонування мереж та модернізації обладнання, утримання висококваліфікованих співробітників.

Діаграма 4. Кількість нефінансових підприємств, що здійснюють підприємницьку діяльність

Завдання регіональної політики:

Завданням регіональної політики є зосередження дій на підтримку розвитку

та поглинання інновацій, використовуючи відповідний регіональний потенціал. Дії повинні

спрямовуватися на розвиток факторів, що визначають трансформацію економічної структури на користь підвищення рівня інновацій, у тому числі у сфері підвищення ефективності освіти, підвищення соціальної активності, підвищення територіальної доступності. Перетворення регіонів на інноваційні регіони вимагає створення відповідних умов для підприємств, щоб вони могли розвиватися в умовах глобальної конкуренції, в тому числі сприяючи розповсюдженню технологій та знань на регіональному рівні, доступу до фінансового капіталу. Це також пов'язане зі збільшенням інтенсивності співпраці між підприємствами та науково-дослідницькими установами , більш широке використання досліджень та технологій для розвитку галузей створення найбільших економічних можливостей та створення платформи для інновацій.

Виклик 5. Невідповідність інфраструктури сучасним потребам людини та економіки

Транспортна інфраструктура

Важливою складовою транспортної системи є транспортна мережа, у розвитку якої спостерігаються значні диспропорції. Зокрема, у 2017 році при середній щільності залізничної мережі 34 км/тис. кв.км території, найвищі показники мають промислово розвинуті Дніпропетровська, Харківська області, а також Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Вінницька, Тернопільська, у яких висока щільність залізниць обумовлена вигідним прикордонним положенням та галузевою структурою господарства. В цих областях щільність залізниць коливається від 41 до 58 км/тис. кв. км території.

Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування на кінець 2017 року порівняно з 2014 роком зменшилася на 1178 км (у тому числі зменшилася у Донецькій області на 634 км, Луганській – 548 км, Одеській – 17 км, Харківській – 1 км та збільшилася у Полтавській на 17 км, Закарпатській на 4 км та Рівненській на 1 км.

Мережа автомобільних доріг загального користування в Україні у 2018 році становить 161,9 тис. км, з них 97,9% мають тверде покриття. Протяжність доріг державного значення складає 44,5 тис. км (28,1%). Найбільшу частку становлять автомобільні дороги місцевого значення 71,9% загальної довжини (114,0 тис. км).

За 2014-2018 роки довжина автомобільних доріг загального користування у розрізі регіонів зменшилась лише у Луганській області (на 25,4%), збільшення довжини автомобільних доріг загального користування зафіксовано у Закарпатській, Рівненській, Житомирській, Київській і Харківській областях у межах 1,0%-3,0%.

Питома вага автомобільних доріг з твердим покриттям у загальній довжині протягом 2014-2017 років залишається незмінною і становить 97,8 відсотка. Серед регіонів найнижчий рівень у Сумській (93,1%), Волинській і Чернігівській (93,7% у кожній), Вінницькій (94,9%) областях, найвищий – в Івано-Франківській (100%), Полтавській (99,99%), Дніпропетровській (99,9%) областях.

При цьому їх частка за цей період збільшилась у Вінницькій на 0,3 відсоткові пункти, Волинській, Житомирській та Рівненській областя на 0,1 відсотковий пункт у кожній, а зменшилась лише у Запорізькій області – на 0,1 відсотковий пункт.

Середня щільність доріг з твердим покриттям в Україні протягом 2014-2018 років залишається незмінною та становить 277 км/тис. км 2 . Найбільш високі показники у Львівській (378), Тернопільській (361), Чернівецькій (355) та Хмельницькій (346) областях.

Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям за регіонами1				
			(км на 1 тис.км² території)	
	2014	**2015**	**2016**	**2017**
Україна	**277**	**277**	**277**	**277**
Вінницька	339	339	339	340
Волинська	288	288	288	289
Дніпропетровська	287	287	288	288
Донецька	302	302	302	302
Житомирська	280	280	280	280
Закарпатська	261	261	261	261
Запорізька	251	251	251	251
Івано-Франківська	296	296	296	296
Київська	306	306	297	297
Кіровоградська	252	252	252	252
Луганська	219	219	219	219
Львівська	376	376	376	378
Миколаївська	195	195	195	195
Одеська	242	242	242	242
Полтавська	308	308	308	308
Рівненська	252	252	253	253
Сумська	282	282	282	282
Тернопільська	361	361	361	361
Харківська	299	299	299	299
Херсонська	174	174	174	174
Хмельницька	346	346	346	346
Черкаська	284	284	284	287
Чернівецька	355	355	355	355
Чернігівська	227	227	227	227

Диференціація за щільністю автомобільних доріг між регіонами залишається високою і має тенденцію до підвищення (у 2014 році – 2,16 раза з мінімальним показником щільності 174 кілометрів на 1 тис. кв. кілометрів у Херсонській області і максимальним показником 376 кілометри на 1 тис. кв. кілометрів у Львівській області, у 2017 році це співвідношення збільшилось до 2,17 раза).

Низькими продовжують залишатися якісні показники перевезень, рівень сервісного обслуговування клієнтури, недостатньо використовується наявний транзитний потенціал і вигідне транспортно-географічне положення країни. Нерозвинута транспортна інфраструктура, застарілі технології та глибоко вкорінена корупція не дають змоги транспортному сектору країни посісти гідне місце на карті європейських маршрутів.

За субіндексом «Інфраструктура» індексу Глобальної конкурентоспроможності 2017-2018 Всесвітнього економічного форуму Україна опинилася на 78 місці зі 137 країн із показником 3,9 бали, продемонструвавши падіння на 3 пункти від результату попереднього року та на 10 пунктів, як порівняти із 2014 роком, опинившись на рівні В’єтнаму (3,9 балів), Вірменії (3,9), Аргентини (3,9) та Тунісу (3,8 балів).

Джерело інформації: Global Competitiveness Index 2017-2018

Найгіршим інфраструктурним показником України, безперечно, є якість доріг – 130 місце зі 137 можливих – рівень Молдови, Нігерії та Парагваю. Незадовільними залишаються якість портової та авіаційної інфраструктури (93 та 92 місце відповідно).

Єдиною позитивною складовою транспортної інфраструктури в Україні, за дослідженням ВЕФ, є залізнична інфраструктура – 37 місце поряд із Італією, Австралією та Норвегією.

За даними рейтингу Світового банку Logistics Performance Index 2018, Україна посіла 66 місце зі 160 країн за логістичною ефективністю, набравши 2,83 бала і піднявшись на 14 позицій порівняно з попереднім дворічним періодом.7

За цим рейтингом Україна опинилася між Сенегалом та Соломоновими островами, а серед країн пострадянського простору стала третьою після Естонії (36 місце) і Литви (54 місце). Лідерами з логістики є Німеччина, Японія, Швеція, Нідерланди та Австрія.8

Сучасний стан транспортної інфраструктури України характеризується такими показниками:9

-95% шляхів – розбиті, 90% доріг не ремонтувались останні 30 років;

- смертність на дорогах – найвища у Європі;

- середній вік локомотивів – понад 40 років;

- рівень зношеності вантажних і пасажирських вагонів – понад 85%;

- лише 3-4% населення України користується авіаційним транспортом;

- використовується 3% потенціалу річок;

- логістична вартість транспортування товарів на 40% вища, ніж у країнах ЄС;

- середній вік автобусів малого класу (маршрутки) 8-10 років, великогабаритних автобусів – 15-18 років і більше.

- 20 аеропортів України мають невизначені перспективи функціонування;

- частка річкового транспорту у транспортній системі менше 0,9% через обміління річок і критично застарілу інфраструктуру країни.

Існують проблеми з мобільністю населення, що характерні для всієї країни. За даними Фонду «Демократичні ініціативи», за останні 20 років (тобто в 1995–2015-му) у різних регіонах України побувало лише 47% громадян, 18% не виїжджали за межі свого міста чи району, а майже 14% не бували за межами своєї області.

Низька мобільність населення впливає на націєтворення: взаємне відчуження множиться, а горизонтальні зв’язки слабнуть. І серед чинників, котрі призвели до такого становища, — недосконалість транспортного сполучення, зокрема й залізничного.

Хоч українська залізниця є третьою за протяжністю в Європі, її зручність є далекою від європейських стандартів. Приміром, маршрут, який з’єднує Закарпаття та Луганщину займатиме більш ніж 32 год (16 год в одну сторону). Для порівняння: новий маршрут із Києва до Відня займає понад 21 год, і це за майже однакової відстані. Про слабкість міжрегіональної комунікації свідчить аналіз пасажиропотоків УЗ у 2014–2015 роках, проведений виданням Тексти.org.ua. Головним напрямком для Заходу, Сходу та Півдня країни є київський: Львів — Київ, Харків — Київ і так далі. Це цілком відповідає політико-економічному централізму радянського зразка, але водночас створює передумови для регіоналізму, оскільки населення регіонів «вариться в собі» й столиця — це єдине, що тримає регіони купи.

З’єднати країну – якісним автомобільним, залізничним, річковим та авіасполученням – це ключове завдання на найближчі роки.

---

7 https://lpi.worldbank.org/international/scorecard/column/254/C/UKR/2018/C/UKR/2016/C/UKR/2014/C/UKR/2012/C/UKR/2010/C/UKR/2007#chartarea

8 https://lpi.worldbank.org/international/global/2018?sort=asc&order=Infrastructure#datatable

9 За даними Мінінфраструктури: https://mtu.gov.ua/files/projects/str.html

У травні 2018 року урядом схвалено **Національну транспортну стратегію на період до 2030 року «Drive Ukraine 2030»**.

Стратегія серед іншого передбачає:

- будівництво Smart-road;
- будівництво Tesla Gigafactory з виробництва акумуляторних батарей та сонячних панелей;
- співробітництво із Hutchison Ports, DP World, General Electric, Bombardier, Tesla, Ryanair;
- залучення $60 млрд інвестицій;
- 70% нових поштових послуг на ринку;
- 5 з 11 глобальних гілок надшвидкісного наземного транспорту Hyperloop тощо.

В авіаційній галузі:

- 50 працюючих аеропортів;
- 1 година – середній час дороги до аеропорту з будь-якої точки України;
- 50% населення користується авіатранспортом;
- 350 напрямків з усіх аеропортів країни;
- генерація пасажиропотоку регіональними аеропортами (наразі 98% пасажиропотоку припадає на 7 аеропортів).

У сфері громадського транспорту:

- 100% електричного громадського транспорту;
- 50% електроавтомобілів у структурі продажів;
- єдиний квиток для усіх видів транспорту.

У сфері дорожнього сполучення:

- 10 автобанів, побудованих за принципом концесійних доріг;
- 10 годин – середній час перетину України з Півдня на Північ і з Заходу на Схід;
- 0 – дитяча смертність на автошляхах;
- зменшення травматизму на автошляхах на 90%;
- 35 млрд гривень з Дорожнього фонду – на безпеку.

У залізничній галузі:

- 100% нових локомотивів і на 100% оновлений вагонний парк;
- 150 км/год – середня швидкість залізницею;
- колії європейського стандарту.

У морському та річковому сполученні:

- 30% вантажів, які транспортуються Чорним морем будуть проходити через Українські порти;
- українські порти у рейтингу Топ 100 найбільших контейнерних портів світу;
- 50 млн тонн на рік – перевезення вантажів Дніпром та іншими річками.

Практична реалізація цих амбітних планів потребує визначення регіональних пріоритетів та узгодження дій держави, місцевих органів влади та міжнародних партнерів.

Україна нещодавно підписала Меморандум про співпрацю щодо реалізації міжнародного проекту – будівництва **транспортного коридору Via Carpatian**

Ідея транспортного коридору полягає у з'єднанні країн Східної Європи, які є членами ЄС. Готовність проекту запланована на 2025 рік, що передбачає:

1) розбудову прикордонної дорожньої інфраструктури, проведення робіт з проектування, капітального ремонту та реконструкції під'їзних доріг до пунктів пропуску на українсько-польському державному кордоні;

2) капітальний ремонт старих та утримання українських автомобільних доріг загального користування, включених до маршруту Via Carpatian.[10]

Інфраструктура електронних комунікацій

Протягом 2014-2017 років кількість абонентів рухомого (мобільного) зв'язку зменшилась на 8,9 відсотка. Відповідна динаміка спостерігалася у 19 регіонах (від 1,7 відсотка у Херсонській області до 28,3 відсотка у Київській обласяті). Збільшення кількості абонентів рухомого (мобільного) зв'язку зафіксовано лише у Донецькій, Запорізькій, Луганській, Кіровоградській, Полтавській та Сумській областях. У тому числі домашні – зниження по країні на 10,8 відсотка.

кількість абонентів Інтернет за цей період по країні зросла у 4 рази (з 5892,3 тис. у 2014 році до 23632,3 тис. у 2017 році). Найвищі темпи зростання – у Житомирській області (в 11,3 раза), Черкаській – майже у 10 разів, Рівненській (у 9,4 раза) та Київській (у 9,0 раза). У тому числі зростання по країні домашніх абонентів Інтернет - у 3,9 раза (дл 21275,8 тис.).

Частка абонентів у сільській місцевості з 2017 рік становить лише 2,5 відсотка і порівняно з 2016 роком зменшилась на 0,2 відсоткові пункти. А темпи зростання кількості абонентів Інтернет у 2017 до 2016 року у сільській місцевості нижчі ніж зростання кількості всіх абонентів Інтернет (31,3 відсотка проти 41,3 відсотка)

Слід зазначити, що темпи зростання у 2017 до 2016 року кількості абонентів Інтернет з наданням широкосмугового фіксованого доступу становлять 2,1 відсотка, а безпроводового – на 79,3 відсотка (домашні - відповідно 2,1 відсотка та 72,5 відсотка).

Завдання для регіональної політики:

Завданням регіональної політики є забезпечення технічної та соціальної інфраструктури, яка сприяє територіальній згуртованості країни, регіонів та громад, що формують підгрунтя конкурентоспроможністі.

У цьому відношенні ключове значення має створення системи міжрегіональної та внутрішньорегіональної транспортної доступністі (розвиток мережі регіональних та місцевих транспортних сполучень, в тому числі між обласними центрами та периферійними районами, регіональними центрами економічного зростання та віддаленими територіями, а також в межах ОТГ.

Важливо забезпечити інтеграцію національної, регіональної та місцевої дорожньо-транспортної інфраструктури до міжнародної транспортної системи.

Розвиток транспортних систем та їх міжгалузева інтеграція, підвищення безпеки та ефективності руху, а також будівництво добре пов'язаних між собою розв'язок у містах та поза їх центрами підвищить ефективність транспортного сполучення та якість

[10] Джерело інформації: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2332275-ukraina-nazavzdi-vihodit-z-transportnoi-infrastrukturi-rosijskoi-imperii.html

транспортних послуг.

Інфраструктура також впливає на рівень життя населення, робочі місця, доходи та доступність

для державних послуг. Тому завданням є створення інфраструктури, яка підтримує рівний доступ для всіх мешканці якісних публічних послуг, які надаються, серед іншого, медичними, освітніми, культурними установи, а також послуги соціального захисту.

У той же час, завдання полягає в підтримці розвитку та модернізації ІКТ та телекомунікаційна інфраструктура, зокрема в сільській місцевості. Інвестиції в цю сферу забезпечать ширший доступ аудиторії до Інтернету та сприятимуть конкурентоспроможності економіки та протидіятимуть маргіналізації територій без достатньої інфраструктури.

Виклик 6. Слабкість публічних інституцій

Ефективне державне управління є однією з умов успішності країн, що здійснюють комплексні реформи у різних сферах державної політики. Дієва система державного управління є одним з основних чинників конкурентоспроможності країни та її регіонів.

За період з 2014 року в Україні відбулися значні зрушення в бік модернізації підходу до державного управління регіональним розвитком. Зокрема, прийнято: закони «Про засади державної регіональної політики», «Про добровільне об’єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», зміни до Бюджетного кодексу України щодо запровадження бюджетної децентралізації та вдосконалення процедури використання коштів державного фонду регіонального розвитку, інші нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення регіонального розвитку. Кабінетом Міністрів України були прийняті основні нормативні документи, які необхідні для реалізації зазначених законів: процедури, правила, рекомендації, методики тощо. Найбільш важливими серед них є: нормативне врегулювання процесів розроблення, реалізації, моніторингу та оцінки державної та регіональних стратегій розвитку, а також планів заходів з їх реалізації; вдосконалення процедур використання коштів державного фонду регіонального розвитку для забезпечення можливості фінансування всіх типів проектів регіонального розвитку, які стосуються регіональних стратегій розвитку.

Це дозволило:

- створити чітку систему стратегічного планування регіонального розвитку;
- запровадити нові інструменти регулювання регіонального та територіального розвитку;
- закріпити джерела фінансування регіонального розвитку та залучити фінансову підтримку ЄС;
- суттєво удосконалити фінансову взаємодію державного та місцевих бюджетів, застосовувати нові фінансові інструменти регулювання регіонального розвитку (державний фонд регіонального розвитку);
- здійснити бюджетну децентралізацію, підвищити спроможність територіальних громад.

Урядом утворена Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку як тимчасовий консультативно-дорадчий орган з метою забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади із обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування.

Одночасно, є ряд проблем, що потребують вирішення в новому плановому періоді. Серед них основними є наступні.

Проблемні питання у сфері реалізації Державної стратегії регіонального розвитку

1) непрогнозованість джерел фінансування Стратегії. На сьогодні основними джерелами фінансування реалізації Стратегії є державний фонд регіонального розвитку та кошти державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу у рамках виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики — Підтримка регіональної політики України. Як уже зазначалося вище, не дивлячись на те, що Бюджетним кодексом України чітко визначено рівень обсягу коштів державного фонду регіонального розвитку (1% від загального фонду державного бюджету), що має щорічно передбачатися у державному бюджеті, Мінфіном не забезпечується дотримання цієї норми. У 2018 році ця вимога виконана лише на 71%.

Крім того, до реалізації Стратегії фактично не залучені кошти міністерств, інших центральних органів виконавчої влади в рамках відповідних бюджетних програм (як це передбачено Стратегією).

2) відсутність чіткого взаємозв'язку між стратегічним та бюджетним плануванням, **фінансова незабезпеченість більшості завдань Стратегії.** Стратегією передбачено виконання 199 завдань, при цьому чітко не визначені джерела фінансування зазначених заходів.

3) недієвість існуючих інструментів та механізмів реалізації Стратегії. Передбачені Стратегією основні інструменти та механізми її реалізації (державні цільові програми, угоди щодо регіонального розвитку, програми подолання депресивності територій тощо) на сьогодні не діють. Існує потреба в перегляді та оновлені існуючих інструментів.

4) відсутність належної координації центральних та місцевих органів влади з питань реалізації державної регіональної політики. На сьогодні відсутній ефективний механізм координації заходів центральних та місцевих органів щодо регіонального розвитку. Таку функцію мала б виконувати Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку, утворена при Кабінеті Міністрів України постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2015 № 714. **Останнє засідання зазначеної Комісії проведено у 2016 році.**

5) фактично відсутність масштабних розвиткових проектів регіонального розвитку, спрямованих на створення нових робочих місць, залучення інвестицій, активізацію економічного розвитку територій.

Проблемні питання реалізацій регіональних стратегій розвитку

За результатами аналізу регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації **можна виокремити ряд проблемних питань**, що можуть впливати на ефективність подальшої реалізації регіональних стратегій та потребують розв'язання у короткостроковій перспективі:

1) неузгодженість періоду дії окремих регіональних стратегій і планів заходів з їх реалізації з періодом дії Стратегії та плану заходів з її реалізації (відповідно до вимог законодавства);

2) **незабезпеченість виконання більшості завдань регіональних стратегій розвитку відповідними фінансовими ресурсами**. Аналіз засвідчив, що проекти регіонального розвитку (за рахунок коштів ДФРР) не подавалися на 82% завдань регіональних стратегій розвитку. Це передусім ті завдання, що мають прямий вплив на підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки, розвиток бізнесу (який насправді є генератором нових робочих місць та надходжень до бюджету).

3) **надмірна деталізація технічних завдань на проекти регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку**. *Дуже часто такі технічні завдання мають перелік проектів із вказанням конкретних об'єктів та виконавців;*

4) територія впливу понад 60% проектів не перевищує розмірів однієї громади;

5) необґрунтоване завищення вартості плану заходів з реалізації регіональної стратегії розвитку;

6) недостатній обсяг фінансування та його непрогнозованість;

7) **невчасність надходження коштів з державного бюджету для фінансування проектів (у тому числі Державного фонду регіонального розвитку)** – *як правило, наприкінці бюджетного року, що унеможливлює своєчасне виконання робіт;*

8) **недостатній рівень кваліфікації розробників проектів** – *неспроможність авторів проектних ідей, як фізичних осіб, так і органів місцевого самоврядування, розробити проекти за встановленими формами, насамперед обґрунтувати фінансові витрати;*

9) неспроможність переможців тендерів забезпечити реалізацію проектів на якісному рівні.

Недоліки у частині відповідності проектів, що фінансувалися за рахунок коштів ДФРР стратегічним і програмним документам:

1) Має місце значна регіональна диференціація проектів за сферами реалізації. Разом з тим, більшість сфер, що мають прямий вплив на підвищення конкурентоспроможності регіонального бізнесу, не стали переможцями за результатами конкурсів регіональних комісій.

2) Чисельність громад, у яких були реалізовані 65% від загального числа проектів ДФРР, скорочується. Лише Київська та Рівненська області інвестували всі ресурси ДФРР у проекти громад, чисельність яких не скорочується.

3) Створення нових робочих місць (925) передбачали 62 з 1646 проектів, реалізованих за кошти ДФРР. Найбільше робочих місць створено у Львівській області (236). Однак, всі ці робочі місця були створені у соціальній сфері і лягли додатковим фінансовим тягарем на місцеві бюджети.

4) Відсутні запобіжні чинники щодо розпорошення коштів по дрібних об'єктах, так як відбір та оцінювання здійснюється регіональними комісіями без врахування системного підходу до вирішення проблем регіону.

Проблемні питання у сфері транскордонного співробітництва:

1) низький рівень активності суб'єктів транскордонного співробітництва щодо реалізації проектів транскордонного співробітництва;

2) відсутність постійного джерела фінансування реалізації проектів транскордонного співробітництва, які включені до Програми;

3) неспроможність обласних державних адміністрацій забезпечити належне співфінансування масштабних інфраструктурних проектів транскордонного співробітництва та своєчасне виконання вимог органів управління програм прикордонного співробітництва;

4) низький рівень якості проектного менеджменту на рівні місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Зміцненню інституційного середовища регіонального розвитку сприяло створення Урядом правового поля, яке дає можливість в регіонах засновувати та розвивати мережу агенцій регіонального розвитку як додаткового інституційного механізму реалізації політики регіонального розвитку. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 258 затверджено Типове положення про агенції регіонального розвитку, що дозволило створювати неприбуткові небюджетні установи, які допомагатимуть місцевій владі втілювати регіональну стратегію розвитку і здійснювати заходи, передбачені планом з її реалізації, надавати широкий спектр послуг, спрямованих на забезпечення регіонального розвитку.

Проблеми інституційного забезпечення регіонального розвитку.

1. **Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку** (далі – МКК), створена відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2015 р. № 714. МКК було утворено як інституційний майданчик для координації дій органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в процесі формування та реалізації державної регіональної політики шляхом розроблення пропозицій щодо забезпечення взаємозв'язку та узгодженості довгострокових стратегій, планів і програм розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях.

<u>На жаль зазначений орган не виконує своєї функції. З часу утворення відбулось ляше єдине засідання МКК.</u>

2. **Проблемні питання діяльності агенцій регіонального розвитку:**

- недотримання принципу співучасті обласних рад та обласних державних адміністрацій при заснуванні агенцій, а також недостатнє, а іноді формальне залучення до кола співзасновників інституцій, що представляють наукове та бізнес-середовище, громадських організацій, що займаються регіональним і місцевим розвитком;
- несформованість системи гарантованого та збалансованого співфінансування фінансування діяльності агенцій. Фінансування агенцій з боку співзасновників є недостатнім і негарантованим. Водночас, їхня активність і доступ до зовнішнього фінансування (субвенції з центрального рівня та кошти закордонних донорів, а також надання платних послуг) є дуже обмеженими;
- не повнокомплектний та не інтегрований по функціоналу, компетенціях та навичках персонал агенцій;

- інституції перебувають на ранній стадії розвитку і внаслідок залучення незначних людських ресурсів у більшості з них немає чіткої організаційної структури, відповідної покладеним на агенції функціям;
- недостатня співпраця з науково-дослідними установами, вищими навчальними закладами регіону;
- недостатнє інформаційне та методичне забезпечення;
- недостатня співпраця з громадськими організаціями, що займаються розвитком регіону.

3. **Проблеми моніторингу та оцінки державної регіональної політики:**

Кращі практики розробки політики вимагають використання статистичних даних для планування, моніторингу та оцінки заходів політики. У сфері політики регіонального розвитку в Україні діє декілька систем індикаторів, що запроваджені окремими нормативно- правовими актами Кабінету Міністрів України (постанови Кабінету Міністрів України № 476 від 2009 року, № 856 від 2015 року, № 931 від 2015 року, № 987 від 2016 року та № 1029 від 2017 року).

Надмірна кількість наборів індикаторів, змішування індикаторів соціально-економічного розвитку регіонів та реалізації регіональної політики разом з необхідністю розробки значної кількості періодичних доповідей створюють додаткове навантаження на органи державної влади (зокрема, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства), не створюючи при цьому вичерпної та синтетичної інформації, що була б корисною для використання користувачами.

Процес збору та обробки інформації є вкрай неефективним через: 1) відсутність адекватних процедур передачі даних, які здійснюються без дотримання норм та не відповідають передовій практиці «Відкритого уряду», та 2) здійснення аналітичного акценту на розрахунку індексів та ранжування регіонів. Крім того, відсутній концептуальний зв'язок між процесами моніторингу регіональної політики та процесами децентралізації та об’єднання територіальних громад, що дозволяв би зробити висновки про ефективність цих процесів для забезпечення сталого розвитку територій.

В Україні відсутня інтегрована система моніторингу та оцінки розвитку регіонів, що слугувала б базою для прийняття урядових рішень. Моніторинг та оцінка здійснюється з різною періодичністю за різними переліками показників різними центральними та місцевими органами виконавчої влади та на виконання різних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України..

Існуюча система моніторингу та звітності за його результатами щодо стану розвитку регіонів не дає можливість відслідкувати та проаналізувати дані за певним стандартизованим переліком показників в динаміці: місячна, квартальна, щорічна звітність.

Нормативно-правова база з питань моніторингу та оцінки регіонального розвитку не повною мірою відповідає таким головним вимогам, а саме: надання політикам (органам влади), консолідованого джерела соціально-економічного діагнозу, орієнтованого на визначення пріоритетів стратегій розвитку, забезпечення вільного обміну інформацією між центральним та місцевими органами влади, та публічності інформації, спрощення доступу до неї для користувачів.

Перелік наборів та форма подання даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, є недосконалим та потребує доопрацювання відповідно до принципів Міжнародної хартії відкритих даних.

Наявність достатніх та достовірних регіональних і місцевих статистичних даних, що дозволяють здійснювати аналіз розвитку і відмінностей між територіями є необхідною умовою на шляху розроблення і моніторингу державної політики регіонального розвитку. Період 2021-2027 рр. має вирішальне значення для поліпшення територіальної статистики в Україні та світі:

- Міжнародний раунд перепису населення та житла відбудеться у 2020-2021 роках. Останній перепис населення в Україні датується 2001 роком.
- Міжнародний круг сільськогосподарських переписів відбудеться в ….
- Усі країни, включаючи Україну, взяли на себе зобов'язання виробляти індикатори для моніторингу досягнень у напрямку досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року.

Крім того, десятиліття 2020-2030 років буде свідком збільшення наявних даних з інноваційних джерел, таких як зібрані з датчиків (які можуть бути використані для моніторингу транспорту), супутників (для моніторингу процесів урбанізації, сільського господарства та навколишнього середовища), Інтернету (які будуть використовуватися для розуміння взаємодії людей і машин), мобільних даних та інших великих даних, які нададуть нові можливості для виробництва статистики. У той же час, технологія управління та передачі даних буде продовжувати зростати, надаючи можливості для обміну та зв'язування даних з різних джерел.

Основними проблемами забезпечення формування державної регіональної політики, що базується на достовірних даних, є:

- Застаріла статистика населення
- Відсутність адекватної структури для існуючої статистики
- Низька доступність регіональної та місцевої статистики
- Обмежена порівнянність із стандартами ЄС
- Труднощі у зв'язуванні статистичних та географічних даних
- Низькі аналітичні навички
- Заплутана методологія моніторингу (агрегація, диспропорції)
- Нові вимоги до статистики віповідно до міжнародних Угод (питання SDG, СМАРТ-спеціалізації, проблемні території, міграція, глобалізація, зміна клімату)

Завдання для регіональної політики:

Сучасна регіональна політика, яка проваджується на тлі складних масштабних реформ, насамперед, в умовах поширення процесів децентралізації, передбачає створення в країні системи багаторівневого врядування розвитком територій. Це можливо лише за умови системної координації дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування на всіх рівнях, представників бізнесу та громадянського суспільства. Визначальним стає як горизонтальна координація дій органів державної влади, які мають вплив на регіональний розвиток, так і запровадження багаторівневого вертикального управління, що має сприяти синхронізації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері регіонального та

місцевого розвитку.

Формування та реалізація регіональної політики має базуватись на якісних статистичних даних для планування, моніторингу та оцінки заходів політики. На даний час нормативно-правова та інформаційна база з питань моніторингу та оцінки регіонального розвитку не повною мірою відповідає таким головним вимогам: надання політикам консолідованого джерела соціально-економічного діагнозу, орієнтованого на визначення пріоритетів стратегій розвитку, забезпечення вільного обміну інформацією між центральним та місцевими органами влади, та публічності інформації, спрощення доступу до неї для користувачів.

Відсутність до цього часу цілісної системи державного стратегічного планування не дає змоги забезпечити бюджетне планування на належному рівні та призводить до послаблення зв'язків між бюджетними програмами та пріоритетами розвитку держави та регіонів. Одночасно, активізація процесу створення об'єднаних територіальних громад, передача на місцевий рівень повноважень з місцевого соціального-економічного розвитку вимагає вбудову їх в загальнодержавну систему стратегічного планування на всіх територіальних рівнях управління. Добровільні об'єднання, співпраця між муніципалітетами, а також бюджетна децентралізація можуть створити значну ресурсну спроможність, наприклад, у плануванні, розвиткові інфраструктури та наданні послуг. Це, у свою чергу, допомагає більш динамічному та збалансованому регіональному розвиткові, економічній конкурентоспроможності та покращенню рівня життя.

Агенції регіонального розвитку, які почали створюватися і мали б стати одним із ключових суб'єктів регіонального розвитку, самостійно не спроможні стати самодостатніми, що позбавляє їх ролі повноправних інститутів регіонального розвитку. На сьогодні в Україні у 22 регіонах прийнято рішення місцевих органів влади про утворення агенцій регіонального розвитку, з них фактично зареєстровано 16 агенцій регіонального розвитку. Брак фінансування, кадрова і матеріально-технічна незабезпеченість, відсутність бачення власної перспективи не дає можливості реалізувати потенціал агенції як самостійного інституту регіонального розвитку.

Серед проблем, які перешкоджають процесу ефективного управління регіональним розвитком є брак висококваліфікованих кадрів, які мають знання та навички щодо розроблення та реалізації стратегій та проектів регіонального розвитку, створення системи управління різними структурами в контексті координації їх діяльності під час формування та реалізації державної регіональної політики та політики місцевого розвитку. Ця проблема існує одночасно на рівні центральних і місцевих органів виконавчої влади та на рівні органів місцевого самоврядування. Особливо гострою вона є для новостворених об'єднаних територіальних громад.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування потребують підтримки для зростання спроможностей у стратегічному плануванні, прогнозному бюджетуванні, підготовці проектів розвитку та просторовому плануванні.
Стан інституцій та державного управління впливають на добробут громадян та на регіональний розвиток, а отже має бути приведений у відповідність до потреб здійснюваних в країні масштабних реформ та нової регіональної політики.

Виклик 7. Поглиблення територіальних диспропорцій, прискорення деградації проблемних територій

Втрата контролю над 2-ма регіонами (Автономна Республіка Крим та м. Севастополь) та частиною території Донецької та Луганської областей внаслідок збройного конфлікту посилила затяжний етап трансформаційної кризи, що призвело до загострення регіональних диспропорцій.

За період 2012-2017 рр. співвідношення між мінімальним та максимальним значенням ВРП на одну особу, без урахування показників міста Києва, збільшилось майже в 2,5 рази та становило 7,7 разів. У 2017 році (як і в 2 попередні роки) найбільший обсяг ВРП на особу – більше 106 тис. грн – зафіксований в Полтавській області, найменший – майже 14 тис. грн. – у Луганській області. Аналіз свідчить, що починаючи з 2014 року 4 роки поспіль мінімальне значення показника належить Луганській області на відміну від періоду 2010-2013 роки, коли останнє місце за обсягом ВРП на одну особу традиційно посідала Чернівецька область.

Протягом останніх 5 років високими темпами відбувається поглиблення диспропорції між регіонами щодо залучення інвестицій на одну особу. Якщо в 2012, 2013 та в 2014 роках співвідношення максимального (Київська область) та мінімального значення (Закарпатська область – у 2012 р., Херсонська – в 2013 р., Чернівецька область – в 2014 р.) зазначеного показника становило відповідно 5,4 рази, 6,1 та 6,4 рази, то в 2015 році ця різниця збільшилась у 2,5 рази та досягла рівня 15,1. Традиційно найбільше капітальних інвестицій на одну особу припадає на Київську області як столичний регіон, а найменше – на Луганську область. За даними 2018 року диспропорції за цим показником становили 16,3 рази.

Зростання територіальної нерівності з більшою інтенсивністю відбувається на внутрішньо регіональному рівні. Цьому сприяють як макроекономічні процеси, так і посилення спроможності частини територіальних громад за рахунок об’єднання, отримання більше повноважень та переходу на прямі відносини з державним бюджетом в процесі децентралізації.

Зокрема, найбільші внутрішньо регіональні диспропорції (більше ніж у 10 разів) між містами обласного значення за рівнем залучення капітальних інвестицій на одну особу в 2017 році зафіксовані в Дніпропетровській області – 53,6 рази; Київській – 73,8; Одеській – 61,1; Полтавській – 20,3; Львівській – 14,1 рази областях.

В 11 з 22 регіонів (без урахування Донецької та Луганської областей) найвищі показники залучення капітальних інвестицій спостерігаються в обласних центрах, що свідчить про посилення процесів концентрації інвестиційної та економічної активності в регіональних центрах зростання.

Основним чинником регіональної нерівності в останнє десятиріччя стає інтенсивне зростання в регіоні метрополії Києва. Одне місто Київ забезпечувало 50% сукупного приросту ВВП України в період 2004-2014 років, навіть коли його частка у ВВП країни становила лише 18,4% у 2004 році. Другий найбільший внесок у загальнонаціональне зростання економіки належить Київській області. За оцінками ОЕСР на місто Київ разом із прилеглими територіями області припадає майже 60% національного зростання економіки; їх спільна частка у сукупному ВВП зросла з 22% у 2004 році до 28% у 2015.

Завдання для регіональної політики:

Україна досить велика європейська держава з досить великими регіонами, структура розселення, регіональної економіки суттєво відрізняються між собою, а так само і в межах території самого регіону.

Так навіть у високо урбанізованому та промислово розвиненому регіону існують території з переважно сільським населенням, де щільність населення є мінімальною , відсутні робочі місця, низький рівень підприємництва, що веде до подальшої деградації території.

Загалом по регіонам можна визначити різні типи депресивних (проблемних) територій для яких характерними ознаками є значно менші можливості використання власного потенціалу для розвитку:

територія, що підлягає реструктуризації – район, територіальна громада, де основна зайнятість населення та місцева економіка залежить від одного чи кількох суб‘єктів підприємництва, які протягом тривалого часу (понад 5 років) скорочують обсяги виробництва та кількість працівників , що веде до безробіття, рівень якого не менш як на 25% вищий від середнього по регіону. До таких територій також відносяться територіальні громади та райони в межах яких відбулось припинення виробничої діяльності (закриття) вугільних та інших добувних (переробних) підприємств;

прикордонний район у несприятливих умовах – прикордонний район з Російською Федерацією (далі – РФ), а також з іншими країнами, якщо він характеризується посиленим рівнем безпеки, обмеженням руху товарів та людей у зв’язку з розташуванням близько до зони воєнного конфлікту, характеризуються нижчою від середньорегіональної щільністю населення, прискореним зниженням чисельності населення, низькою економічною спроможністю, рівень приватних капітальних інвестицій є значно нижчим від регіонального показника, а також території та населені пункти, що розташовані на лінії зіткнення;

сільський район у несприятливих умовах – район із переважно сільським населенням, у якому відсутні міські населені пункти, щільність населення району є значно нижчою від інших районів регіону, демографічне навантаження на особу працездатного віку принаймні більш ніж на 25% вище від середнього по районах, темпи зниження чисельності населення району є вищим від середнього по районах регіону;

території з обмеженим потенціалом розвитку – район, місто, селище або село в межах юрисдикції територіальної громади, географічне розміщення яких обмежує можливості для розвитку через віддаленість від основних міст, комунікацій, розміщення у територіях з обмеженим доступом, на островах, в національних заповідниках чи парках, має слабкі транспортні зв’язки з рештою території регіону, площа земель, придатних для сільськогосподарського виробництва, у розрахунку на одну особу є значно нижчою середньої по регіону, обсяг інвестицій за останні 5 років є найнижчим серед районів/територіальних громад регіону, гірські території, визначені такими згідно законодавства.

Підтримання бюджетної інфраструктури, надання послуг в таких територіях потребує щораз більше видатків, оскільки зниження чисельності населення у таких

територіях, зниження економічної активності створює додаткове навантаження на місцевий бюджет територіальних громад чи районний бюджет такого району.

Регіональні стратегії часто не передбачають заходів з розвитку таких територій чи бюджетних ресурсів на реалізацію там розвиткових проектів , які б спрямовувались на формування більшої спроможності цих територій.

Отже завданням регіональної політики є напрацювання ефективного механізму стимулювання точок зростання, що мають стати драйверами розвитку та підтримки проблемних територій для активізації використання їх власного потенціалу та створення умов для комфортного проживання населення.

Виклик 8. Зміна клімату та погіршення екологічної ситуації

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток регіонів держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку.

Відповідно до основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року[11] першопричинами екологічних проблем України є:

- переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання;
- фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки;
- неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища;
- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти;
- незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов’язків громадян;
- незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;
- недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

[11] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19/conv

Забруднення атмосферного повітря є однією з найгостріших екологічних проблем. Незважаючи на певний спад виробництва в Україні, рівень забруднення атмосферного повітря великих міст і промислових регіонів залишається стабільно високим. Основними забруднювачами атмосферного повітря та джерелами викидів парникових газів в Україні є підприємства добувної і переробної промисловості, теплоенергетики, автотранспорт.

Фактично дві третини населення країни проживає на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам, що впливає на загальну захворюваність населення. Основними причинами, що зумовлюють незадовільний стан якості атмосферного повітря в населених пунктах, спричиняють концентрацію парникових газів в атмосфері, є недотримання суб'єктами господарювання норм природоохоронного законодавства та низькі темпи впровадження новітніх технологій. З метою поліпшення якості атмосферного повітря та посилення реагування на наслідки зміни клімату і досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки Україна має забезпечити виконання ратифікованих міжнародних документів щодо протидії зміні клімату та поліпшення якості атмосферного повітря.

Зміна клімату

На початку XXI століття світовою спільнотою визнано, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату визначено основи для розв'язання зазначеної проблеми. Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікованим Законом України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату», визначено кількісні цілі із скорочення викидів парникових газів на період до 2020 року для країн розвинених та з перехідною економікою, до яких належить Україна.

У грудні 2015 року в місті Парижі була прийнята нова глобальна кліматична Паризька угода до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди».

Відповідно до положень Паризької угоди Україна як сторона угоди зобов'язана зробити свій національно-визначений внесок для досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів. Основними джерелами викидів парникових газів в Україні є промисловість, енергетика і транспорт.

Охорона вод

Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Внаслідок токсичного, мікробіологічного та біогенного забруднення відбувається погіршення екологічного стану річкових басейнів, а також прибережних вод та територіальних вод Чорного і Азовського морів. Особливо слід відзначити незадовільний стан причорноморських лиманів, більшість з яких належать до природно-заповідного фонду і

є унікальними рекреаційними ресурсами. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод.

Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив та дренування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення. Основні речовини, що призводять до забруднення - сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється.

Забруднення вод призводить до виникнення різноманітних захворювань населення, зниження загальної резистентності організму і, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання.

Діюча нині система моніторингу вод є неефективною та застарілою, не відповідає сучасним європейським стандартам. Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

Охорона земель і ґрунтів

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Стан земельних ресурсів України близький до критичного. Водною та вітровою ерозією уражені близько 57 відсотків території України, понад 12 відсотків території держави зазнають підтоплення.

За різними критеріями забрудненими є близько 20 відсотків земель України. Щороку фіксується майже 23 тисячі випадків зсувів. Унаслідок абразії руйнується до 60 відсотків узбережжя Азовського і Чорного морів та 41 відсоток берегової лінії дніпровських водосховищ. Більш як 150 тисяч гектарів земель порушені внаслідок гірничодобувної та інших видів діяльності. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч.

Причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови. Особливо слід відзначити порушення екологічно збалансованого співвідношення між категоріями земель, зменшення території унікальних степових ділянок, надмірну розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення, використання недосконалих технологій в сільському господарстві, промисловості, енергетиці, транспортній та інших галузях господарства, орієнтацію на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі.

Охорона лісів

Лісистість становить 15,9 відсотка території України. Ліси на території держави розміщені нерівномірно, лісистість складає від 3,7 відсотка у Запорізькій до 51,4 відсотка у Закарпатській областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів. Водночас створення нових лісів не повинне здійснюватися шляхом заліснення унікальних степових ділянок.

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами.

Координація робіт з охорони та відтворення лісів здійснюється центральними (у лісах державної власності) та місцевими органами виконавчої влади (у лісах комунальної власності). Близько 0,8 мільйона гектарів лісових земель державної власності (у тому числі полезахисні лісові смуги) не надані в користування і віднесені до земель запасу. Нечітке визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами призводить до істотного погіршення стану насаджень та їх загибелі.

Відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, всихання лісів і погіршення екологічної ситуації.

Надра

У сфері надрокористування в Україні існують системні проблеми, що становлять реальну загрозу економічній безпеці держави. На території України, яка становить 0,4 відсотка суходолу планети, виявлено до п’яти відсотків усіх мінерально-сировинних ресурсів земної кулі. В Україні виявлено понад 20 тисяч родовищ і рудопроявів з 95 видів корисних копалин, з яких близько 8 тисяч родовищ мають промислове значення і обліковуються Державним балансом запасів корисних копалин. Загальна кількість розроблених родовищ становить близько трьох тисяч. Водночас неефективне державне управління у цій сфері, відсутність інвестицій, використання видобувними підприємствами застарілого обладнання, зношеність якого становить до 70 відсотків, відтік кваліфікованих спеціалістів призвели до зниження якості виконання робіт у галузі.

Більшість корисних копалин в Україні видобувають у межах кількох головних гірничопромислових регіонів - Донецького, Криворізько-Нікопольського, Прикарпатського. Довготривале інтенсивне видобування надр у цих регіонах призвело до істотних змін геологічного середовища та виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру. Головними чинниками негативного впливу є надзвичайно висока концентрація гірничих підприємств, високий рівень виробленості переважної більшості родовищ, нелегальне видобування бурштину у значних масштабах, що призвело до порушення екосистем, недостатній обсяг фінансування робіт, пов’язаних із зменшенням впливу на навколишнє природне середовище, зумовленого розробкою родовищ та непроведенням рекультивації вироблених ділянок, передусім Полісся.

Надзвичайні ситуації

На території України зберігається високий ризик виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру.

Основними причинами виникнення техногенних аварій і катастроф та посилення негативного впливу внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій природного і

техногенного характеру в Україні є: застарілість основних фондів, зокрема природоохоронного призначення, великий обсяг транспортування, зберігання і використання небезпечних речовин, аварійний стан значної частини мереж комунального господарства, недостатня інвестиційна підтримка процесу запровадження екологічно безпечних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, насамперед у металургійній, хімічній, нафтохімічній галузях та енергетиці; істотні зміни стану геологічного середовища, зумовлені закриттям нерентабельних гірничих підприємств, гідрогеологічного режиму водних об'єктів, небажанням суб'єктів господарювання здійснювати заходи із запобігання аваріям та катастрофам на об'єктах підвищеної небезпеки та потенційно небезпечних об'єктах тощо.

Ще однією з причин виникнення надзвичайних ситуацій є зміна клімату. Наслідки зміни клімату (потепління, зростання кількості та інтенсивності екстремальних погодних явищ) одночасно з високим рівнем вразливості окремих верств населення призводять до соціальних та економічних втрат сьогодні та в майбутньому. Зокрема, слід відзначити зростання загрози катастрофічних повеней у Карпатах, масштабних пожеж на торфовищах, підтоплення територій, розширення аридної зони південного регіону, підвищення частоти та тривалості посух, висихання річок та водойм Причорномор'я, Приазов'я, включно з лиманами, перетворення степів південного регіону на пустелі, затоплення прибережних територій та гостру нестачу питної води в центральних, південних і східних регіонах України.

Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення

Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення потребує особливої форми управління, оскільки це землі, на яких виникло стійке забруднення навколишнього природного середовища радіоактивними речовинами і які виведені з господарського обігу та відмежовуються від суміжної території.

На території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення розташовані об'єкти Державного спеціалізованого підприємства "Чорнобильська АЕС", які потребують зняття їх з експлуатації та переведення в екологічно безпечний стан, та об'єкти системи радіаційно-екологічного контролю та моніторингу радіаційного стану навколишнього природного середовища і забезпечення радіаційної безпеки.

Земельні, водні та лісові ресурси зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, які виконують функцію природного бар'єра на шляху розповсюдження радіоактивного забруднення за їх межі, потребують постійного контролю, використання з дотриманням вимог радіаційної безпеки. Водночас на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення з'явилася можливість збереження в екологічно відновленому стані найбільш типових природних комплексів Полісся.

Екологічні проблеми Донбасу

Військовими діями, руйнацією інфраструктури та екологічно небезпечних підприємств на тимчасово окупованій території України порушено екологічну рівновагу, що призвело до небезпечних змін стану довкілля, спричинило шкоду здоров'ю та порушило безпеку життєдіяльності для п'яти мільйонів населення на території близько 30 тисяч квадратних кілометрів.

Основними загрозами є: затоплення шахт та можливість виходу токсичних шахтних вод на поверхню, проникнення у підземні води; загроза потрапляння їх до річки

Сіверський Донець та Азовського моря; припинення роботи очисних споруд та пошкодження сховищ токсичних та радіоактивних відходів; пошкодження територій природно-заповідного фонду; забруднення атмосферного повітря та ґрунтів хімічними продуктами внаслідок вибухів боєприпасів; знищення ландшафтів та рослинності у зв'язку з використанням військової техніки та будівництвом оборонних споруд; знищення значних площ лісів унаслідок викликаних воєнними діями пожеж та неконтрольованих рубок.

Протягом останніх років на зазначених територіях практично відсутня можливість для оцінки пошкоджень природних комплексів та промислових об'єктів, проведення необхідних ремонтних і відновлювальних робіт, а також здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища. Проведення екологічного моніторингу стану території Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, з можливим залученням міжнародних екологічних експертів з метою оцінки екологічної ситуації, стає все більш актуальним.

Управління відходами

Значні обсяги накопичених в Україні відходів та відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, перероблення, утилізацію, знешкодження та екологічно безпечне видалення, поглиблюють екологічну кризу і стають гальмівним фактором розвитку національної економіки. Втрачається вагомий ресурсний потенціал, і водночас погіршується і так несприятлива екологічна ситуація.

Відсутність дієвого контролю призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ та численних порушень законодавства під час поводження з небезпечними відходами. За відсутності роздільного збирання побутових відходів практично не розв'язується проблема поводження з небезпечними відходами, які містяться у складі побутових відходів.

У структурі загальних обсягів відходів, що утворилися в державі, відходи I-III класів небезпеки становлять менш як два відсотки загальної кількості.

В Україні частка гірничопромислових відходів (розкривних порід та продуктів збагачення корисних копалин) є високою - понад 75 відсотків усіх утворених відходів, з яких на відходи комунальної сфери припадає менш як два відсотки. Фактичні обсяги накопичених відходів перевищують ті, що відображені у статистичній звітності, оскільки збанкрутілі та непрацюючі підприємства, які раніше накопичили значні обсяги відходів, не враховуються під час проведення державних статистичних спостережень. Місця видалення відходів, які розташовані на території таких підприємств, негативно впливають на стан довкілля. Спостерігається вкрай низький рівень заміщення первинних природних ресурсів за рахунок використання відходів виробництва чи побічних продуктів (у тому числі шлаків).

На відміну від європейських держав в Україні дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів і високий показник їх захоронення на полігонах. Значна частина полігонів перевантажена і не відповідає природоохоронним та санітарним нормам.

Значну загрозу для навколишнього природного середовища та здоров'я людини становлять відходи, що утворилися у процесі медичного обслуговування, переробки сировини тваринного походження, фармакологічної та косметологічної промисловості,

які містять небезпечні патогенні та умовно патогенні мікроорганізми, а також відходи електричного та електронного обладнання.

Основною причиною такого стану є недосконала законодавча база, відсутність ефективної системи обліку та звітності, системи моніторингу у сфері управління відходами. Варто зазначити, що наприкінці 2019 року Урядом було схвалено Національний план управління відходами до 2030 року, що обумовлено необхідністю створення та забезпечення ефективного функціонування системи управління відходами в Україні на інноваційних засадах, а також впровадження на національному та регіональному рівні стратегічного планування, що передбачатиме виконання ряду заходів, спрямованих на реформування та удосконалення системи управління відходами.

Біологічне та ландшафтне різноманіття

Займаючи менше 6 відсотків площі Європи, Україна володіє близько 35 відсотками її біологічного різноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів флори і фауни, зокрема флори - понад 27 тисяч видів, фауни - понад 45 тисяч видів. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Україна розташована на перетині міграційних шляхів багатьох видів фауни, через її територію проходять два основні глобальні маршрути міграції диких птахів, а деякі місця гніздування мають міжнародне значення.

До складу природно-заповідного фонду України входять 8246 територій та об’єктів площею 3,98 мільйона гектарів (6,6 відсотка загальної площі країни) та 402,5 тисячі гектарів у межах акваторії Чорного моря. Частка земель природно-заповідного фонду в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості держав - членів Європейського Союзу, де частка таких земель становить у середньому 21 відсоток площі держав - членів Європейського Союзу.

За роки незалежності площа природно-заповідного фонду збільшилася у два рази, але цього недостатньо для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин, середовищ їх існування. Разом з тим недосконалість існуючої законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи та недосконалість системи управління нею, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду, невідповідність системи охорони територій та об’єктів природно-заповідного фонду сучасним вимогам, відсутність єдиної системи оплати праці, соціальних гарантій та пільг для їх працівників, низький рівень екологічної освіти та інформованості населення зумовлюють загрозу нецільового використання та втрати територій та об’єктів природно-заповідного фонду. Значно зросла загроза втрати зарезервованих та перспективних для подальшого заповідання цінних природних комплексів.

Основну загрозу біологічному різноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь, степових екосистем, природних лісів, яке відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо. Поширення

неаборигенних видів у природних екосистемах викликає значний дисбаланс у біоценозах.

Завдання з охорони біорізноманіття не вирішується під час приватизації земель, підготовки і виконання програм галузевого, регіонального і місцевого розвитку. Відсутність закріплених на місцевості в установленому законом порядку меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду призводить до порушення вимог заповідного режиму. Незадовільними є темпи встановлення у натурі (на місцевості) прибережних захисних смуг вздовж морів, річок та навколо водойм, які виконують роль екологічних коридорів.

З метою припинення втрат біологічного різноманіття Україна має врахувати рекомендації міжнародних документів щодо перегляду та оновлення законодавчих і нормативних актів щодо біологічного різноманіття.

Завдання для регіональної політики:

Більша частина території України поступово перетворюється в зону ризикованого землеробства, що потребує зміни структури сільськогосподарського виробництва, адаптації фермерів та домогосподарств до нових реалій клімату, що має знайти підтримку з боку державних та регіональних органів влади.

В умовах недостатньої кількості опадів частина фільтраційних полів очисних споруд стають більш небезпечними через вітрову ерозію і потребують модернізації та застосування нових технологій очистки.

Зростання середньої температури у містах в літній період, потребує розширення зелених зон, зміни підходів до просторового та об'ємного планування будівництва міст, інших поселень, потребує зміна політики щодо надмірного зростання великих міст у напрямі створені мереж середніх та малих міст.

Перехід до ресурсозберігаючих технологій, повноцінне впровадження оцінки впливу на довкілля, обов'язковість рекультивації та невідворотність відповідальності за порушення природоохоронного законодавства мають стати основними напрямами збалансованого використання надр України.

Належне державне управління в галузі геологічного вивчення та використання надр, залучення інвестицій сприятимуть збільшенню видобутку гостродефіцитної сировини і підвищенню економічної незалежності та безпеки держави.

Розв'язання зазначеної проблеми є ключовим завданням у вирішенні питань енерго- та ресурсонезалежності держави, економії природних матеріальних та енергетичних ресурсів і завданням державної екологічної політики.

З метою припинення процесів погіршення стану навколишнього природного середовища необхідно збільшити площі земель екомережі, що є стратегічним завданням для досягнення екологічної збалансованості території України. Збільшення площі національної екомережі має насамперед відбуватися в результаті розширення існуючих та створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

РОЗДІЛ ІІ. РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА НА ПЕРІОД ДО 2027 РОКУ

Мета: Розвиток та єдність орієнтовані на людину – гідне життя для кожного в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні.

Ефективне використання внутрішніх потенціалів територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створить умови для зростання рівня добробуту та доходів громадян при досягненні згуртованості в соціальному, економічному та просторовому вимірі.

БАЧЕННЯ: в Україні створені комфортні умови для комфортного проживання, самореалізації та розвитку громадян в усіх регіонах країни, підвищено їх якість життя. Українці живуть у спроможних громадах, мають доступ до житла, отримують якісні послуги, реально впливають на організацію свого життєвого простору.

Регіональна політика дозволяє кожному регіону та громаді ефективно використовувати свій власний потенціал, переваги, ресурси та можливості на користь розвитку та підвищення якості життя людини та відповідно на користь розвитку всієї України – економічно стабільної, політично та соціально згуртованої держави.

Нова політика регіонального розвитку має ґрунтуватись на врахуванні при стратегічному та просторовому плануванні ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та природнє середовище. Секторальні політики, державні та регіональні програми розвитку мають відповідати Генеральній схемі планування території України.

Реалізація політики регіонального розвитку спрямовуються на підтримку прискореного зростання потенційних центрів зростання, які можуть поширювати свій позитивний вплив на розвиток сусідніх, передусім сільських територій та впливають на розвиток регіону в цілому, а також на підтримку інтегрованих проектів розвитку проблемних територій, що має сприяти зниженню рівня міжрегіональної та внутрішньо регіональної асиметрії в розвитку територіальних громад та якості життя людини.

Нова політика регіонального розвитку проводитиметься з дотриманням наступних **принципів**:

субсидіарність – є одним із ключових принципів політики розвитку і передбачає, що кожна дія окремих політик, зокрема регіональної політики, запрограмована та реалізована на мінімальних можливих рівнях;

комплексний територіальний підхід – передбачає, що об’єктом в рамках регіональної політики є територія, яка характеризується специфічний набір соціальних, просторових, екологічних та економічних особливостей. Ці характеристики визначають потенціал розвитку регіону, включаючи ресурси, бар'єри та потреби розвитку, що відрізняють його від інших територій. Комплексний територіальний підхід полягає у узгодженні заходів із специфікою певної території, щоб він точно відповідав різним потребам розвитку цієї території;

партнерство та співпраця – включає побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян та публічних інституцій щодо розвитку . Цей принцип також застосовується до встановлення міцних відносин на

основі довіри, як вертикально між національними, регіональними та місцевими установами, так і горизонтальні - між місцевими органами влади та різними зацікавленими сторонами, включаючи приватний та соціальний сектори;

територіальна та секторальна концентрація –розуміється як спрямування втручання в рамках регіональної політики в напрямку підтримка обмеженої кількості територій . Розвиток кожного регіону характеризується конкретними викликами, бар'єрами або потенціалами, розвиток яких особливо важливий з точки зору згуртованості регіону чи країни. Забезпечення реальної територіальної концентрації означає, що зона втручання не охоплює весь регіон або країну. У свою чергу, секторальна концентрація полягає у концентрації ресурсів, ресурсів та діяльності на обмеженому переліку галузей та секторів, які є пріоритетними з точки зору розвитку країни та окремих регіонів. Це правило означає підтримувати ті галузі та сектори, які завдяки своєму потенціалу дозволяють виявити конкурентні переваги даної території в регіональному чи національному масштабі і є рушійною силою економічного розвитку;

прийняття рішень на основі доказів – означає, що заплановані заходи повинні базуватися на основі отриманого досвіду, зібраних даних, висновків, рекомендацій, аналізів та оцінки для забезпечення та підтримки високих стандартів управління та реалізації регіональної політики. Реалізація цього принципу вимагає функціонування відповідних спеціалізованих аналітичних засобів, баз даних формування та оцінки політики;

сталі інвестиції – означає співпрацю та координацію в таких сферах як: планування розвитку, просторове планування, житлова та транспортна політика, охорона природи та якість повітря. Цей принцип також сприяє побудові кругової економіки, яка максимізує ефективне використання ресурсів і зменшує утворення відходів. Мета всіх цих заходів – збереження земельних ресурсів у найкращому стані для майбутніх поколінь. Стійке інвестування також відповідає принципу сталого та відповідального розвитку, в якому потреби сучасного покоління можна задовольнити, не зменшуючи майбутніх можливостей поколінь, формуючи взаємозв'язок між конкурентоспроможністю економіки та турботою для навколишнього середовища та якості життя;

розвиток мереж – підтримка проектів, що спрямовуються на побудову мереж територіальних громад, в першу чергу тих, що передбачають тісне співробітництво міських та сільських територій;

просторового планування – відповідність планування та реалізації програм та проектів регіонального розвитку Генеральній схемі планування території України.

Порівняння окремих аспектів регіональної політики різних періодів

	Традиційна державна регіональна політика	**Нова державна регіональна політика**
Об’єкти політики	Проблемні території задекларовані у якості об’єктів політики, але де-факто допомоги не отримували	Проблемні території та точки зростання Адміністративно-територіальні одиниці та функціональні типи територій (макро- та мікро- регіони)
Підхід до планування	Домінування секторально-відомчого підходу, який не враховує специфіку різних типів територій країни.	Визначення адміністративно-територіальних та функціональних типів територій (точки зростання та проблемні макро/мікро регіони) та планування їх розвитку на засадах інтегрованого / мультисекторального підходу "згори вниз" та "знизу вгору"
Типи проектів	Субсидії і державна допомога переважно на створення об’єктів «твердої» інфраструктури	Державні інвестиції у матеріальні та нематеріальні активи у вигляді «твердих» та «м’яких» розвиткових проектів на основі якісної діагностики потенціалів та проблем регіонів та різних типів функціональних територій
Суб'єкти формування та реалізації політики	ЦОВВ, МОВВ	Різні рівні врядування (центральний, регіональний, місцевий), неурядові організації
Агенції регіонального розвитку (АРР)	Становлення АРР як суб’єктів регіональної політики	АРР стають реальними суб’єктами регіональної політики
Засади державної підтримки	Допомога менш розвиненим регіонам через надання фінансової підтримки	Розбудова конкурентного регіону та функціональної території шляхом залучення усіх суб'єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів регіону/території як умови надання фінансової підтримки з державного бюджету
Фінансування	Відсутнє цільове фінансування ДСРР та програм регіонального розвитку за виключенням програми секторальної бюджетної підтримки у рамках виконання планів заходів з реалізації ДСРР	Не менше 1/3 коштів ДФРР спрямовується на програми регіонального розвитку ДСРР, Уряд забезпечує міжвідомче фінансування інтегрованих програм регіонального розвитку ДСРР, які передбачають надходження публічних коштів від кількох головних розпорядників бюджетних коштів
Просторове планування	Ігнорування документів просторового планування (Генеральна схема, схеми планування регіонів, схеми планування громад) при реалізації державних інвестиційних	Обов'язкове врахування документів просторового планування (Генеральна схема, схеми планування регіонів, схеми планування громад) при реалізації

	програм/заходів	державних інвестиційних програм/заходів
Міжвідомча координація	Відсутня або дуже низький рівень	Уряд забезпечує належний рівень координації, зокрема через Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку
Інституційна спроможність обласного рівня врядування	Функція державного управління щодо стратегічного планування та впровадження програм та проектів регіонального розвитку втрачена	Підвищені стандарти та кваліфікаційні вимоги щодо спроможності посадових осіб та інституцій на усіх рівнях врядування ефективно інвестувати публічні (державні) кошти
Інституційна спроможність рівня територіальної громади	Інституційна спроможність базового рівня врядування на зародковому етапі	Громади спроможні стратегічно планувати розвиток та ефективно управляти ресурсами для розвитку
Механізми впровадження	Відсутність механізму реалізації ДСРР через впровадження інвестиційних програм регіонального розвитку	Плани заходів з реалізації на два періоди реалізації ДСРР, на 3 та на 4 роки Інвестиційні програми регіонального розвитку Конкурсний відбір проектів регіонального розвитку

Основна мета регіональної політики до 2027 року та досягнення довготермінового бачення будуть реалізовані на основі трьох стратегічних цілей:

ЦІЛЬ 1. Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах

Реалізації цілі спрямовуються на зменшення міжрегіональної та внутрішньо регіональної асиметрії розвитку територіальних громад та якості життя людини, творення можливостей для посилення мобільності українських громадян, формування відчуття соціальної, культурної, освітньої економічної згуртованості країни. Заходи та програми, що спрямовуються на досягнення цієї цілі мають здійснюватись в першу чергу у точках зростання та проблемних територіях відповідно до таких завдань:

1.1. Стимулювання точок зростання (агломерації та середні міста)

1.1.1. Посилення інтегруючої ролі агломерацій

1.1.2. Посилення використання потенціалу розвитку середніх міст

1.2. Посилення можливостей розвитку територій, які потребують державної підтримки (макро- та мікрорівень)

1.2.1. Створення умов для подальшого розвитку гірських територій українських Карпат

1.2.2. Відтворення довкілля Азовського і Чорного морів

1.2.3. Відновлення та розбудова територій Донецької та Луганської областей, що постраждали внаслідок війни на сході України

1.2.4. Протидія кризам на проблемних територіях (малозаселені сільські, прикордонні території, монофункціональні міста)

1.3. Розвиток інфраструктури для підтримки надання державних послуг та підвищення інвестиційної привабливості територій

1.3.1. Транспортна інфраструктура

1.3.2. Інженерна інфраструктура

1.3.3. Соціальна інфраструктура

1.3.4. Інфраструктура електронних комунікацій

1.3.5. Природоохоронна інфраструктура

1.4. Формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору в межах всієї території України

1.4.1. Інтеграція вимушених переселенців у територіальні громади, за місцем їх перебування

1.4.2. Підтримка програм міжрегіональної кооперації та обмінів між регіонами України

1.4.3. Розвиток внутрішньо українського туризму

1.4.4. Створення умов для залучення закордонних українців до проектів розвитку в Україні

ЦІЛЬ 2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів

Реалізація цієї цілі спрямовується на всі регіони України. В основі заходів та програм і проектів розвитку в регіонах покладається виявлення та розвиток внутрішнього потенціалу регіону, його конкурентних переваг та можливостей для розумної спеціалізації розвитку і включає такі операційні цілі та заходи:

2.1. Розвиток людського капіталу

2.1.1. Вища та професійна освіта

2.1.2. Навчання протягом усього життя

2.1.3. Збільшення ресурсів на ринку праці

2.2. Сприяння розвитку підприємництва, підтримка інтернаціоналізації бізнесу у секторі МСП

2.3. Підвищення інвестиційної привабливості територій і громад, підтримка залучення та розміщення інвестицій

2.4. Сприяння впровадженню інновацій та зростанню технологічності регіональної економіки, підтримка інноваційних підприємств та стартапів

ЦІЛЬ 3. Ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування

3.1. Формування ефективної системи адміністративно-територіального устрою та завершення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади та створення системи органів публічної влади дружньої для людини і не обтяжливої для публічних фінансів.

3.2. Формування горизонтальної та вертикальної координації секторальних та державної регіональної політик

3.3. Побудова системи ефективного публічного інвестування на всіх рівнях врядування

3.4. Розбудова потенціалу суб’єктів державної регіональної політики

3.4.1. Створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців державних службовців центральних та місцевих органів виконавчої влади, посадових осіб місцевого самоврядування у сфері місцевого та регіонального розвитку

3.4.2. Підвищення спроможності агенцій регіонального розвитку

3.4.3. Створення системи підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування для роботи в нових умовах.

3.5. Розвиток державної статистики на регіональному та територіальному рівнях

3.5.1. Розбудова системи інформаційно-аналітичного забезпечення та розвиток управлінських навичок для прийняття рішень, що базуються на об’єктивних даних та просторовому плануванні

РОЗДІЛ ІІІ. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Органи, що забезпечують реалізацію Стратегії

Органами, що забезпечують реалізацію Стратегії, є:

Міністерство розвитку громад та територій;

міністерства, інші центральні органи виконавчої влади;

обласні, Київська міська ради;

обласні, Київська міська державні адміністрації;

районні, міські, селищні, сільські ради;

всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування;

агенції регіонального розвитку;

громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної регіональної політики.

Оскільки процес реформування державної політики, в тому числі державної регіональної політики, вимагає оволодіння працівниками органів державної влади новими знаннями та навичками, підвищення рівня їх кваліфікації, важливою є роль інституцій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері державної служби, здійснюють підготовку кадрів та науково-дослідне супроводження політичних реформ, зокрема НАДС, Національної академії державного управління при Президентові України та Національного інституту стратегічних досліджень.

До сфери регіонального розвитку залучені також донорські організації (ЄС, ООН, уряди США, Канади, Швейцарії, Швеції, Німеччини тощо) та міжнародні фінансові інститути (Європейський банк реконструкції і розвитку, Група Світового банку, Європейський інвестиційний банк), які надають технічну допомогу та кредитні ресурси для формування та реалізації державної регіональної політики.

Реалізація Стратегії здійснюється на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх органів, що забезпечують її реалізацію.

Система організації процесу стратегічного планування регіонального розвитку

Стратегія базується на системі координації процесів стратегічного планування на центральному, регіональному та місцевому рівні, що, зокрема, передбачає:

синхронізацію процесів державного стратегічного планування розвитку окремих секторів економіки держави та її регіонів з урахуванням потреби їх розвитку і необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів. Особливо це стосується діяльності центральних органів виконавчої влади, що розробляють довгострокові цільові програми, спрямовані на розв'язання проблем розвитку окремих галузей економіки і суспільства, виконання яких суттєво впливає на розвиток територій. З цією метою на державному рівні буде запроваджено проведення обов'язкової оцінки

впливу реалізації стратегій та виконання програм розвитку окремих секторів економіки на розвиток регіонів;

узгодження регіональних стратегій розвитку із Стратегією у частині визначення завдань і заходів, що передбачають спільні дії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування;

узгодження територіального планування розвитку держави відповідно до Генеральної схеми планування території України, схем планування адміністративно-територіальних одиниць різного рівня та населених пунктів, а також регіональних стратегій розвитку;

скоординоване середньострокове і короткострокове державне програмування регіонального розвитку та програмування розвитку регіонів та міст на основі прийнятих стратегічних документів;

скоординовану реалізацію Стратегії шляхом виконання плану заходів щодо її реалізації відповідно до визначених етапів та планів заходів щодо реалізації регіональних стратегій розвитку.

Інструменти реалізації Стратегії

Інструментами реалізації Стратегії є:

план заходів щодо реалізації Стратегії;

програми та проекти регіонального розвитку ;

регіональні стратегії розвитку;

плани заходів щодо реалізації регіональних стратегій розвитку;

угоди щодо регіонального розвитку;

державні програми розвитку проблемних територій;

державні програми розвитку транскордонного співробітництва;

державні цільові програми в окремих сферах соціально-економічного розвитку;

державні цільові програми розвитку окремих територій.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюється за рахунок:

державного фонду регіонального розвитку. Відповідно до законодавства щорічний обсяг державного фонду регіонального розвитку у державному бюджеті становитиме не менш як 1 відсоток доходів загального фонду. Кошти державного фонду регіонального розвитку спрямовуються на здійснення заходів щодо реалізації Стратегії та регіональних стратегій розвитку, виконання державних цільових програм регіонального розвитку, державних програм транскордонного співробітництва, угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності окремих територій;

коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах;

субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;

коштів місцевих бюджетів;

коштів технічної допомоги ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій;

коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

З огляду на важливу роль міжнародної технічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій як допоміжного інструменту реалізації системних та інвестиційних проектів на регіональному рівні для досягнення цілей Стратегії планується також залучити фінансові ресурси міжнародних донорських установ.

Джерелом фінансового забезпечення реалізації Стратегії також можуть бути кошти приватних інвесторів у рамках реалізації інвестиційних проектів на регіональному рівні із застосуванням механізму державно-приватного партнерства.

Обсяги фінансування завдань з реалізації Стратегії визначаються на основі пропозицій центральних органів виконавчої влади, що є державними замовниками відповідних державних цільових програм, з урахуванням бюджетних призначень головних розпорядників бюджетних коштів за програмами, визначеними в Державному бюджеті України на відповідний рік, та уточнюються щороку відповідно до закону про Державний бюджет України на відповідний рік та прогнозу Державного бюджету України на середньострокову перспективу з урахуванням наявних бюджетних можливостей.

РОЗДІЛ IV. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

У рамках реалізації Стратегії та регіональних стратегій розвитку запроваджується моніторинг досягнення цілей шляхом порівняння фактично отриманих значень індикаторів з їх прогнозними значеннями, який проводиться кожні півроку Мінрегіоном, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та місцевими держадміністраціями.

Оцінка досягнення цілей Стратегії проводиться за результатами виконання першого та другого етапів її реалізації Мінрегіоном та місцевими органами виконавчої влади через один рік після завершення відповідного етапу.

Узагальнена оцінка результативності Стратегії проводиться через півтора року після завершення строку її дії та подається на розгляд Кабінету Міністрів України, а регіональних стратегій розвитку — на затвердження відповідно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами.

Порядок проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації Стратегії визначається Кабінетом Міністрів України.